

Kvartalsrapport 4/2015

RESULTATREGNSKAP

BALANSE

NOTER

Innhold

Styrets beretning	3
Regnskap KLP konsern	9
Resultatregnskap	9
Balanse	10
Egenkapitaloppstilling	11
Kontantstrømoppstilling	12
Noter til regnskapet	13
Note 1 Regnskapsprinsipper og estimater	13
Note 2 Segmentinformasjon	14
Note 3 Premieinntekter for egen regning	17
Note 4 Andre inntekter	17
Note 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	18
Note 6 Driftskostnader	18
Note 7 Andre kostnader	18
Note 8 Investerings eiendom	19
Note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	19
Note 10 Innlån	23
Note 11 Virkelig verdi hierarki	25
Note 12 Likviditetsrisiko	28
Note 13 Renterisiko	29
Note 14 Kreditrisiko	31
Note 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	33
Note 16 Frigjorte reserver	34
Note 17 Kapitalforhold	35
Note 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	36
Note 19 Annen kortsiktig gjeld	37
Note 20 Pensjonsforpliktelser egne ansatte	37
Nøkkeltall - akkumulert	38
Ikke-finansielt regnskap	40
Note 1 Dialog	41
Note 2 Energiforbruk	41
Regnskap Kommunal Landspensjonskasse	42
Resultatregnskap	43
Balanse	44
Egenkapitaloppstilling	45
Kontantstrømoppstilling	46
Noter til regnskapet	47
Note 1 Regnskapsprinsipper og estimater	47
Note 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer	47
Note 3 Premieinntekter for egen regning	48
Note 4 Erstatninger	48
Note 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader	48
Note 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	48
Note 7 Virkelig verdi hierarki	55
Note 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	61
Note 9 Forpliktelser	62
Note 10 Forsikringsforpliktelser	62
Note 11 Frigjorte reserver	63
Note 12 Kapitalforhold	63
Note 13 Pensjonsforpliktelser egne ansatte	65
Note 14 Skatt	66

Rapport fjerde kvartal 2015

Et godt fjerde kvartal

- Verdijustert avkastning i kollektivporteføljen ble på 2,0 prosent i kvartalet og 4,0 prosent for året 2015.
- Bokført avkastning på kollektivporteføljen økte med 1,0 prosent for kvartalet og ble 3,6 prosent for året.
- I tillegg til ordinært resultat frigjøres det betydelig reserver som brukes til å styrke soliditeten og tilbakeføres kundenes premiefond.
- Fortsatt urolige finansmarkeder understreker viktigheten av å ha solide finansielle buffere.

KLP – kundeeiet konsern

KLP konsernet består av følgende selskaper: Morselskapet KLP, KLP Banken, KLP Skadeforsikring, KLP Kapitalforvaltning, KLP Bedriftspensjon, KLP Forsikringservice og KLP Eiendom.

Konsernet hadde ved utgangen av fjerde kvartal en forvaltningskapital på 543 milliarder kroner, etter en vekst på 52 milliarder kroner i 2015.

Driftsresultatet utgjør 25,2 milliarder kroner (6,4) i fjerde kvartal, og 26,6 milliarder kroner (18,1) for 2015. Frigjorte premiereserver på 19,6 milliarder kroner i fjerde kvartal er det viktigste bidraget til det gode resultatet. God verdistigning i aksje- og eiendomsmarkedet har også bidratt positivt til et godt driftsresultat i fjerde kvartal. Konsernets totalresultat er tilfredsstillende med 3,5 milliarder kroner (-281 millioner) i kvartalet, 5,0 milliarder kroner for året (863 millioner).

Resultatbidrag fra datterselskap (før skatt)

Millioner kroner	4. kvartal		Året	
	2015	2014	2015	2014
KLP Bank Holding	15	-2	49	28
KLP Skadeforsikring	127	136	173	304
KLP BP	-9	-7	-24	-23
KLP Kapitalforvaltning	1	14	46	56
KLP Forsikringservice	0	1	0	1

Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap

Pensjonsordninger innenfor offentlig sektor tilbys og administreres av konsernets morselskap Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Av konsernets forvaltningskapital på 543 milliarder kroner utgjør 412 milliarder kroner pensjonsfond tilhørende denne kundegruppen.

Resultater fjerde kvartal 2015

Avkastningsresultat

KLP oppnådde i fjerde kvartal 2015 et avkastningsresultat (avkastning ut over grunnlagsrente) på 1,3 milliarder kroner (3,7), mens i 2014 er avkastningsresultatet 3,5 milliarder kroner (5,1). Finansinntekter fra kundemidler utgjør 15,5 milliarder kroner (23,4), hvorav 7,9 milliarder i fjerde kvartal. Verdijustert avkastning på kollektivporteføljen ble 4,0 prosent i 2015 og bokført avkastning på 3,6 prosent.

Risikoresultat

Risikoresultatet var tilfredsstillende i 2015. Risikohendelsene i bestanden er i sum innenfor forventninger gjennom året og resultatet utgjør 498 millioner kroner. Det legges opp til at 248 millioner kroner av risikoresultatet avsettes til risiko-utjevningfond, resten tilbakeføres til kundenes premiefond. I tillegg er det frigjort reserver på 19,6 milliarder kroner som følge av ny uføretariff, endring i uførefinansiering og spesielle forhold i sykepleierordningen. Av disse midlene legges det opp til at 14,9 milliarder kroner benyttes til soliditetsfremmede tiltak i form av nedsettelse av grunnlagsrente og overføring til risikoutjevningfond. Resterende 4,7 milliarder kroner tilbakeføres kundenes premiefond.

Administrasjonsresultat

Selskapets administrasjonsresultat gir et overskudd på 67 millioner kroner (84) i fjerde kvartal og 264 millioner kroner (345) ved utgangen av året. Forsikringsrelaterte driftskostnader utgjør 0,26 prosent av premiereserven.

Samlet resultat

Samlet resultat til selskapet ble 3,6 milliarder kroner (-465 millioner) i fjerde kvartal og 5,0 milliarder kroner (852) for hele året. Kunderesultat ble 18,3 milliarder kroner for kvartalet, og 20,7 milliarder kroner (7,0) for året.

Millioner kroner	Kunder	Selskap	Sum
Avkastningsresultat	3 373	79	3 452
Risikoresultat I	250	248	498
Risikoresultat II ¹	17 076	2 567	19 644
Rentegarantipremie		826	826
Administrasjonsresultat		264	264
Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen og andre inntekter/ Kostnader i ikke teknisk regnskap	804	804	0
Tilbakeført oppreserverings-bidrag fra kunder til selskap	-50	50	0
Skatt		14	14
Andre resultatelementer		195	195
Resultat etter 4. kvartal 2015	20 650	5 047	25 697
Resultat etter 4. kvartal 2014	6 959	852	7 810

¹ Endring i uførefinansiering, ny uføretariff og spesielle forhold i sykepleierordningen frigjør 19 644 millioner kroner fra premiereserver kontraktsfaste og investeringsvalg. Midlene er i regnskapet anvendt til styrking av kundens premiefond, reduksjon av grunnlagsrenten og styrking av risikoutjevningfond.

Disponering av resultat

	Kunder	Selskap	Sum
Til tilleggsavsetninger	3 121		3 121
Til premiefond	5 138		5 138
Til bufferavsetning (inv. valg)	2		2
Til Premiereserver	12 389		12 389
Til risikoutjevningfond		2 836	2 836
Til egenkapitalfond		2 211	2 211
Sum disponert 2015	20 650	5 047	25 697
Sum disponert 2014	6 959	852	7 810

Uføreforform

Tilpasningen av uføreytelsene i offentlig tjenestepensjon til ny uføretrygd i folketrygden trådte i kraft 1. januar 2015. Fra samme dato endret også KLP sine uføretariffer. Førstnevnte forhold reduserer tjenestepensjonsordningens uføreytelser betydelig, samtidig som folketrygdens ytelser til uføre øker vesentlig. Nye uføretariffer reflekterer en lavere uførehyppighet enn tidligere, noe som trekker ned premier og premiereserver for en gitt ytelse. De to nevnte forholdene trekker begge ned behovet for premiereserve, slik at det frigjøres betydelige beløp. Spesielle historiske forhold i Pensjonsordningen for sykepleiere virker i samme retning. Samlet frigjøring utgjør 19,6 milliarder kroner. Etter godkjenning av Finanstilsynet omdisponeres 12,4 milliarder kroner av dette beløpet til å regne om premiereserven til en lavere grunnlagsrente. Dette gir en reduksjon i gjennomsnittlig grunnlagsrente med drøyt 0,15 prosentenheter, slik at renten kommer ned til i underkant av 2,7 prosent. Den resterende del av det frigjorte beløp anvendes dels til å øke risikoutjevningfondet til et tilfredsstillende nivå, og dels til å sikre en solid tilbakeføring til kundenes premiefond.

Finansiell soliditet og kapitalforhold

Forvaltningskapitalen i livselskapet har vokst med 42,5 milliarder kroner i 2015 og utgjør 457,5 milliarder kroner. Forsikringsforpliktelsene har økt med 33,8 milliarder kroner i løpet av året og utgjør 412,4 milliarder kroner. I løpet av 2015 er det mottatt 9,2 milliarder kroner i tilflyttede reserver, mens det er avgitt 0,1 milliarder kroner.

I løpet av året har kursreguleringsfondet økt med 2,0 milliarder kroner til 21,5 milliarder kroner. Dette skyldes hovedsakelig oppgang i verdier på aksjeporteføljen. Årets avkastningsresultat utgjør 3,5 milliarder kroner, og foreslås disponert til tilleggsavsetninger. Tilleggsavsetningene vil ved en slik disponering utgjør 20,2 milliarder kroner.

KLP har ved utgangen av kvartalet en total soliditetskapskapital på 87,4 milliarder kroner som tilsvarer 23,6 prosent av forsikringsfond med rentegaranti.

Kapitaldekningen i KLP var ved utgangen av kvartalet 12,2 prosent (9,5), og kjernekapital-dekningen var 8,6 prosent (8,1). Solvensmarginen under Solvens I har økt i årets siste kvartal fra 245 prosent til 280 prosent.

Første januar 2016 trådte de nye soliditetskravene i kraft, Solvens II. Samtidig ble krav til kapitaldekning, kjernekapitaldekning og solvens I opphevet.

Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital i Solvens II med et beløp tilsvarende 2,5 prosent av premiereserven. I kroner utgjør dette 8,8 milliarder ved inngangen til 2016.

Uten bruk av overgangsregler er selskapets solvensmargindekning etter Solvens II 187 prosent. Ved å hensynta overgangsordningen for tekniske avsetninger blir solvensmargindekningen 274 prosent. KLP har et mål om en solvensmargin på minimum 130 prosent. Soliditetsberegningene ligger godt over dette målet og understreker selskapets sterke soliditet.

Styret vurderer selskapets soliditet som god i forhold til balansens sammensetning, rådende markedsforhold og myndighetskrav.

Nøkkeltall

Prosent	4. kvartal		Året	
	2015	2014	2015	2014
Bokført avkastning	0,8	1,7	3,6	4,3
Verdijustert avkastning	2,0	2,0	4,0	6,9
Verdijustert inkl. Merverdier i hold-til-forfall og utlån	1,6	3,1	2,8	9,5
<i>Avkastningstillene gjelder kollektivporteføljen</i>				
Kapitaldekning			12,2	9,5
Solvensmargindekning			280	228

Premieinntekter

Premieinntektene eksklusive mottatt premiereserve ved tilflytting utgjør 6,8 milliarder kroner i kvartalet (8,7), og 29,5 milliarder kroner (32,3) ved årsslutt. Det er engangspremier som finansierer vekst i forpliktelsene som følge av regulering av folketrygdens grunnbeløp (G) og lønnsøkning hos medlemmene som bidrar til nedgangen. Denne engangspremien utgjør 7,9 milliarder kroner i 2015, mens tilsvarende engangspremie utgjorde 13,0 milliarder kroner i 2014. Øvrige premieinntekter er dermed økt.

Erstatninger

Utbetalte pensjoner og andre erstatninger, eksklusive avgitt premiereserve ved fraflytting, er økt med 11 prosent og utgjorde 15,1 milliarder kroner (13,6) ved årsslutt.

Forvaltning av kollektivporteføljen

Eiendelene i kollektivporteføljen utgjorde 421,8 milliarder kroner (388,0) og var investert som vist nedenfor:

Alle tall i prosent	31.12.2015	2015	31.12.2014	2014
Eiendeler	Andel	Avkastning	Andel	Avkastning
Aksjer	19,8 %	6,0 %	20,4 %	13,0 %
Omløpsobligasjoner	20,6 %	2,0 %	21,4 %	8,4 %
Anleggs-/HTF-obligasjoner	26,9 %	4,5 %	27,6 %	4,7 %
Utlån	12,3 %	2,7 %	10,9 %	3,2 %
Eiendom	12,8 %	11,0 %	11,1 %	6,9 %
Andre finansielle eiendeler	7,6 %	0,9 %	8,7 %	2,4 %

Aksjer

Samlet eksponering i aksjer, inkludert aksjederivater, utgjorde rundt 20 prosent ved utgangen av året. I fjerde kvartal steg KLPs verdensindeks med 6,3 prosent, mens Oslo Børs (OSEBX) steg med 4,9 prosent. KLPs aksjeavkastning fjerde kvartal (hele 2015) var henholdsvis 7,8 (4,7) prosent for globale aksjer og 5,7 (5,4) prosent for norske aksjer.

Omløpsobligasjoner og pengemarked

Omløpsobligasjoner utgjorde i underkant av 21 prosent, mens pengemarkedsinstrumenter utgjorde 7,6 prosent av eiendelene i kollektivporteføljen pr 31.12.2015. Statsrentene både globalt og i Norge steg noe i løpet av kvartalet, kredittpremiene i det norske obligasjonsmarkedet økte også. For KLPs globale obligasjonsportefølje var kredittpremiene omtrent uendret. Den globale statsobligasjonsindeksen oppnådde en valutasekret avkastning på minus 0,3 prosent i fjerde kvartal, mens den norske statsobligasjonsindeksen hadde en avkastning på 0,2 prosent. Den globale kredittobligasjonsindeksen til KLP hadde en valutasekret avkastning på 0,3 prosent i kvartalet. Samlet for omløpsobligasjoner oppnådde KLP en avkastning på 0,3 prosent i kvartalet, og 2,0 prosent for hele 2015.

Obligasjoner som holdes til forfall

Investering i obligasjoner som holdes til forfall, utgjorde rundt 27 prosent av kollektivporteføljen pr 31.12.2015. Ikke regnskapsførte merverdier i porteføljen falt noe gjennom fjerde kvartal og utgjør 9,9 milliarder kroner pr 31.12.2015.

Porteføljen er godt diversifisert, og består av papirer utstedt av meget kredittverdige institusjoner. Avkastningen målt til amortisert kost i fjerde kvartal var 1,1 prosent.

Eiendom

Eiendomsinvesteringer, inkludert norske og internasjonale eiendomsfond, utgjorde 12,8 prosent av kollektivporteføljen. Eiendomsverdiene i kollektivporteføljen er oppregulert med 3,5 milliarder kroner ved årsslutt. Inkluderes effekten av valutasikring på utenlandske eiendommer, utgjør oppreguleringen i året 2,4 milliarder kroner. Kollektivporteføljens eiendomsinvesteringer oppnådde en avkastning på 11,0 prosent i 2015.

Utlån

Utlån i kollektivporteføljen utgjør 51,2 milliarder kroner. Dette er fordelt med 47,7 milliarder kroner i utlån til kommuner og andre virksomheter, og 3,4 milliarder kroner i pantesikrede boliglån. Utlånsporteføljen er kjennetegnet av høy kvalitet, uten tap på kommunelån og meget beskjedne avsetninger til tap på boliglån. Ikke-regnskapsførte merverdier i utlånsporteføljen (fastrentelån) utgjorde 607 millioner kroner pr 31.12.2015.

Avkastning på selskapsporteføljen

Selskapsporteføljen omfatter plassering av egenkapital og innlånt ansvarlig kapital.

Selskapsporteføljen forvaltes med en langsiktig investeringshorisont med lav risiko og målsetting om stabil avkastning og vekst i egenkapitalen. Investeringene i selskapsporteføljen oppnådde en avkastning på 4,8 prosent ved årsslutt, hvorav 1,63 prosent i fjerde kvartal.

Rammebetingelser

Solvens II-regelverket er gjort gjeldende fra 01.01.2016 med innføringen av Finansforetaks-loven og tilhørende forskrifter. Kapitalkravene under det nye regelverket er strengere enn tidligere, men KLP kommer allikevel godt ut. Arbeidet med å endre organisering av risikostyringen til inkludere andrelinjefunksjoner er i slutfasen. Rapporteringen til tilsynsmyndighetene er omfattende, men KLP har gjennomført prøverapportering i 2015 med tilfredsstillende resultat

Datterselskapenes forretningsområder

Privat tjenestepensjon

Konsernets satsing på privat tjenestepensjon skjer i datterselskapet KLP Bedriftspensjon AS.

Det er høy markedsaktivitet i KLP Bedriftspensjon, som gir en tilfredsstillende volumvekst. Selskapet har 2,9 milliarder kroner i forvaltningskapital pr. 31.12.2015, dvs. en økning på 0,7 milliarder kroner gjennom året. Økningen er i all hovedsak knyttet til innskuddspensjon som nå utgjør 1,2 milliarder kroner. Pensjonsfond med garantert avkastning utgjør 1,4 milliarder kroner. I tillegg er forvaltningskapitalen økt som følge av kapitalutvidelser på 0,2 milliarder i løpet av 2015.

347 nye kunder har etablert pensjonsavtale i KLP Bedriftspensjon, og 697 pensjonskapitalbevis er flyttet til selskapet.

KLP Bedriftspensjon oppnådde en bokført avkastning på kollektivporteføljen på 4,8 prosent og en verdijustert avkastning på 4,7 prosent. Kundene på innskuddspensjon oppnådde en avkastning på 2,1 prosent for samme periode.

Avkastningsresultatet utgjorde 9,8 millioner kroner i fjerde kvartal og 22,9 millioner kroner for hele året.

Selskapet har søkt Finanstilsynet om å benytte syv år på oppreservering til nytt beregningsgrunnlag K2013. Det er avsatt 68 millioner kroner til oppreservering pr. årsslutt, der 10 millioner kroner er overført fra egenkapitalen.

På kontrakter som blir fullt oppresvert før utløpet av oppreserveringsperioden på syv år, vil KLP Bedriftspensjon sitt bidrag fra egenkapitalen tilføres kundenes kontrakter over en periode på inntil tre år.

Selskapet oppnådde et resultat før skatt på minus 8,5 millioner kroner i kvartalet, minus 24,2 millioner kroner for året 2015 (-22,7).

Avkastning kundemidler

Prosent	31.12.2015	4. kvartal 2015	31.12.2014
Kollektivporteføljen			
Bokført avkastning	4,8 %	1,4 %	4,6 %
Verdijustert avkastning	4,7 %	1,9 %	6,1 %
Innskuddspensjon med investeringsvalg	2,1 %	3,0 %	8,8 %
Profil KLP90	3,4 %	5,3 %	8,9 %
Profil KLP70	3,0 %	4,2 %	8,9 %
Profil KLP50	2,4 %	3,1 %	9,2 %
Profil KLP30	2,0 %	2,0 %	8,4 %
Profil KLPPM	1,5 %	0,6 %	2,3 %

Skadeforsikring

Driftsresultatet før skatt pr. 31.12.2015 var 172,9 millioner kroner (304,2). Resultatet for fjerde kvartal var 126,5 millioner kroner.

Årsresultatet preges av tre store brannskader i første kvartal, med en samlet erstatningskostnad for egen regning på 73,4 millioner kroner. Videre fikk selskapet innrapportert flere mellomstore skader knyttet til kommunale utleiebygg. Naturskade viser et resultat på minus 34,1 millioner kroner.

Avviklingen av tidligere skadeårganger er fortsatt positiv, og det er i år inntektsført 150,6 millioner kroner som regulering av tidligere års reserver.

Netto finansinntekt for 2015 utgjør 168,4 millioner kroner (235,0). Dette tilsvarer en avkastning på 1,9 prosent i kvartalet, og 4,4 prosent for året. Hovedårsaken til den gode kvartalsavkastningen var verdiregulering av selskapets eiendomsinvesteringer.

Nøkkeltallene for selskapet var:

Pr. fjerde kvartal	2015	2014
Skadeprosent ¹	77,7	68,8
Kostnadsprosent ¹	21,1	23,1
Totalkostnadsprosent ¹	98,8	91,9

¹ For egen regning

Offentlig-markedet

Bestandspremien har i år økt med 22,6 prosent, tilsvarende 93,0 millioner kroner (23,7).

Det er i kvartalet innrapportert en ny skade på over 5 millioner kroner, mens det i første kvartal ble meldt inn to store eiendomsskader med samlet erstatningskostnad på 122,5 millioner kroner. Av dette vil reassuransen dekke 59,5 millioner kroner.

Bedriftsmarked

Bestandspremien har i år økt med 18,2 prosent sammenlignet med status pr. årsslutt, tilsvarende 39,7 millioner kroner (-6,8). Konkurransen i dette segmentet er hard, og salgøknin-gen er tilfredsstillende.

Det er i kvartalet ikke innrapportert nye skader over 5 millioner kroner, mens det i andre kvartal ble meldt en eiendomsskade med erstatningskostnad på 23,0 millioner kroner. Av dette vil reassuransen dekke 12,6 millioner kroner.

Personmarked

Bestandspremien har i år økt med 20,7 prosent, tilsvarende 58,7 millioner kroner (69,2). Netto nysalg er likevel noe svakere enn forventet. Medlemsandelen i årets salg har vært 87 prosent.

Det er registrert fem større eiendomsskader med en samlet kostnad på 23,7 millioner kroner. Alle disse storskadene inntraff i første kvartal.

Soliditet

Selskapets sikkerhetsavsetninger utgjør 540 millioner kroner. Dette er en økning på 10 millioner kroner siden inngangen til året.

Kapitaldekningen var 48,9 prosent, mot 44,0 prosent pr. årsslutt 2014. Målt i forhold til Solvens II, som trådte i kraft i 2016, er solvensdekningen 226 prosent, mer enn dobbelt så mye solvenskapital som det nye regelverket krever.

Selskapet har som ambisjon å være en konkurransedyktig leverandør til alle offentlige kunder. Det er stort fokus på risikoreducerende tiltak og informasjon, spesielt på risiko-utsatte virksomheter som kommunale utleieboliger hvor selskapet fortsatt observerer en høy skadefrekvens.

Kapital- og fondsforvaltning

KLP Kapitalforvaltning AS utfører verdipapir-forvaltningen i KLP-konsernet. Totalt ble det forvaltet 398 milliarder kroner ved utgangen av 2015 (370), hvorav 44,8 milliarder kroner kommer fra eksterne kunder. Hoveddelen av midlene er forvaltet på vegne av Kommunal Landspensjonskasse og datterselskap i KLP-konsernet.

Netto nyttegning i KLP-fondene i fjerde kvartal 2015 var på 1,5 milliarder kroner, av dette kom 1,7 milliarder kroner fra konserneksterne kunder, og 200 millioner kroner kommer da fra uttrekk fra KLP. For hele 2015 var netto nyttegning på 9,6 milliarder kroner, hvorav 6,0 milliarder kroner kom fra konserneksterne kunder.

KLP Kapitalforvaltning oppnådde et resultat før skatt på 46,1 millioner kroner i 2015. For tilsvarende periode i 2014 var det samlede resultatet på 56,3 millioner kroner.

I fjerde kvartal ble to nye indeksfond startet opp, begge har Europa som investeringsområde.

Bank

Formålet til KLP Banken-konsernet er finansiering av bolig-lån til medlemmer i KLPs pensjonsordninger (PM), og lån til kommuner, fylkeskommuner og selskaper som utfører offentlige oppgaver (OM). Utlånsvirksomheten finansieres med innskudd, innlån i verdipapirmarkedet og egenkapital. I tillegg forvaltes utlån finansiert av pensjonsmidler i KLP.

I personmarkedet har Banken 26 200 kunder som er medlemmer, en økning på nærmere 4 000 i løpet av 2015. Medlemsandelen er rundt 69 prosent på innskudd og utlån samlet.

Volumet av boliglån på egen balanse og forvaltede lån er i samme periode økt med 1,4 milliarder kroner til 14,1 milliarder per 31. desember. Av dette er 10,7 milliarder kroner finansiert av bankens morselskap og datterselskapet KLP Boligkreditt AS, en økning på 0,3 milliarder i fjerde kvartal. Årsveksten i 2015 er den høyeste siden bankens etablering i 2010.

Offentlige lån finansiert med innlån fra verdipapirmarkedet er i løpet av 2015 redusert med 0,6 milliarder kroner, hvorav 0,1 milliarder i fjerde kvartal. Virksomheten bidrar fortsatt til en vesentlig del av bankens resultat, men i 2015 er bidraget fra PM for første gang positivt og noe større enn OM-resultatet. Forvaltning av offentlige lån finansiert med pensjonsmidler i KLP har økt med 5,0 milliarder kroner i 2015, men falt i fjerde kvartal med 0,5 milliarder kroner. I tillegg forvalter Banken lån i fremmed valuta for KLP tilsvarende 10,1 milliarder kroner.

Innskuddsveksten i 2015 ble totalt 1,2 milliarder kroner og 0,3 milliarder i fjerde kvartal. Samlede innskudd utgjør 7,4 milliarder kroner per 31. desember, hvorav innskudd fra personkunder 6,0 milliarder og innskudd fra kommuner og bedrifter 1,4 milliarder.

Restanser og mislighold av boliglån ligger fortsatt på et lavt nivå. Mislighold over 90 dager er på 0,27 prosent av samlede utlån per 31. desember. Det er svært lave konstaterte tap i porteføljen.

KLP Banken-konsernet fikk et driftsresultat før skatt på 49,6 millioner kroner i 2015, hvorav resultatet for fjerde kvartal ble 15,3 millioner. Resultatet preges av god vekst i netto renteinntekter, men også betydelige verdifall på bankens verdipapirinvesteringer. Samlede netto renteinntekter i Bank-konsernet ble 187,1 millioner kroner i 2015. Av dette er 54,0 millioner opptjent i fjerde kvartal. Netto tap på finansielle instrumenter ble 34,1 millioner kroner i fjor, hvorav 6,4 millioner i fjerde kvartal.

Samfunnsansvar

KLP stiller strenge krav til selskaper som er involvert i kullproduksjon. Terskelen for ekskludering er senket fra 50 prosent til 30 prosent av inntekter fra kullbasert virksomhet. Resultatet av dette er at ytterligere 20 selskaper nå er utelukket for investeringer fra KLP. Mer informasjon finnes på selskapets hjemmesider.

KLP har i løpet av et år solgt aksjer og obligasjoner til en verdi av ca. 1,5 milliard kroner i totalt 42 kullselskaper.

KLP samarbeider med flere nordiske selskaper om å få ned klimautslipp fra kraftsektoren og bilindustrien.

I tråd med Rederiforbundets anbefalinger har KLP oppfordret selskaper til å unngå dårlig håndtering av utrangerte skip «Beaching». KLP har kontaktet alle selskapene i våre investeringer som kan knyttes til opphugging av skip på strendene i Bangladesh, India eller Pakistan de siste årene.

KLP-ansatte har i fjerde kvartal holdt elleve kurs i privatøkonomi fordelt på seks asylmottak. Totalt 252 beboere, som har fått innvilget oppholdstillatelse og venter på bosetting, har gjennomgått kurset. Kurset er en del av KLPs samarbeid med Norsk Folkehjelp for å gjøre flyktninger bedre rustet for en ny hverdag i det norske samfunnet.

Fremtidsutsikter

Ved starten av 2016 har det vært en kraftig negativ utvikling på aksjemarkeder og råvaremarkeder. Tilsammen gir dette risiko for lave renter i lang tid fremover. Med dette bakteppet vil selskapet fortsatt prioritere styrking av finansielle buffere og god soliditet.

Medlemmer i KLPs pensjonsordning skal ha gode fordeler av selskapets andre produkter innenfor bank, fond og skade-forsikring. Et viktig mål fremover er at alle medlemmer skal bli godt ivaretatt av KLP.

I dialog med våre eiere og kunder vil KLP fortsette å skape konkurransedyktig avkastning og god service, samtidig arbeides det målrettet med å drive kostnadsmessig effektivt til det beste for kommuner, helseforetak og bedriftskunder.

Oslo, 18. februar 2015
Styret i Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringselskap

Liv Kari Eskeland
Leder

Egil Johansen
Nestleder

Marit Torgersen

Jan Helge Gulbrandsen

Cathrine Klouman

Lars Vorland

Susanne Torp-Hansen
Valgt av og blant de ansatte

Freddy Larsen
Valgt av og blant de ansatte

Resultatregnskap

KLP konsern

Note	Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
3	Premieinntekter for egen regning	7 161	8 157	40 236	63 611
	Netto avkastning fra finansielle eiendeler	3 066	3 325	13 076	12 185
	Netto renteinntekter bank	54	41	187	133
	Realiserte og urealiserte gevinster og tap på finansielle instrumenter	5 229	4 972	1 010	13 809
8	Netto inntekter fra investeringseiendommer	2 022	2 029	4 816	4 054
4	Andre inntekter	229	258	926	871
	Minoritetens andel av avkastning på finansielle instrumenter	-2 171	-1 408	-1 949	-3 343
	Sum netto inntekter	15 590	17 375	58 302	91 321
	Erstatninger for egen regning	-4 045	-3 830	-16 161	-18 643
	Endring i forsikringsmessige avsetninger	14 610	-5 920	-11 751	-51 848
5	Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	-295	-607	-1 490	-807
6	Driftskostnader	-397	-363	-1 429	-1 167
7	Andre kostnader	-230	-222	-884	-800
	Sum kostnader	9 642	-10 941	-31 715	-73 265
	Driftsresultat	25 232	6 434	26 588	18 056
	Til/fra kursreguleringsfond i livsforsikring	-4 029	-1 234	-1 951	-9 130
	Til/fra tilleggsavsetning og bufferavsetning i livsforsikring	-3 130	-3 415	-3 073	-3 415
	Midler tilført forsikringskundene i livsforsikring	-14 834	-1 937	-16 435	-4 322
	Resultat før skatt	3 239	-153	5 128	1 189
	Skattekostnad ¹	189	-91	-389	-324
	Resultat	3 427	-244	4 739	865
	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger - ytelser til ansatte	102	-81	195	-218
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-10	6	-20	20
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	-25	53	-44	53
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	67	-22	132	-144
	Revaluering eiendommer til bruk i egen virksomhet	75	38	172	195
	Valutaomregning utenlandske datterselskaper	444	-267	1 319	-678
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-444	267	-1 319	678
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	-20	-53	-43	-53
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt	55	-15	129	142
	Sum utvidet resultat	122	-37	261	-2
	Totalresultat	3 549	-281	5 000	863
	¹ Minoritetens andel av skattekostnad.	-31	-40	-164	-114

Balanse

KLP konsern

Note	Millioner kroner	31.12.15	31.12.14
	Utsatt skattefordel	134	88
	Andre immaterielle eiendeler	526	448
	Varige driftsmidler	1 346	1 198
	Investeringer i tilknyttede selskaper og felleskontrollert virksomhet	368	248
8,11	Investeringseiendom	56 436	44 467
9,14	Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	35 318	30 620
9,14	Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	94 987	86 974
9,11,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til virkelig verdi over resultat	1 845	2 269
9,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til amortisert kost	75 766	64 741
9,11,14	Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat	152 493	152 489
9,11	Egenkapitalinstrumenter til virkelig verdi over resultat	115 493	101 123
9,11,14	Finansielle derivater	1 292	1 785
9	Fordringer	3 751	1 345
9	Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	1 183	842
	Kontanter og bankinnskudd	2 424	2 257
	SUM EIENDELER	543 363	490 894
	Innskutt egenkapital	10 422	9 173
	Opptjent egenkapital	13 385	8 385
	SUM EGENKAPITAL	23 807	17 558
9,10	Fondsobligasjonslån	1 564	1 253
9,10	Ansvarlig lånekapital	9 541	3 423
20	Pensjonsforpliktelses	634	755
15	Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	413 799	379 912
15	Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	1 183	842
	Premie-, erstatnings-, og sikkerhetsfondsavsetning i skadeforsikring	2 682	2 555
9,10	Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	18 987	18 468
9,10	Gjeld til kredittinstitusjoner	5 099	5 220
9,10	Gjeld til og innskudd kunder	7 426	6 251
9,11	Finansielle derivater	7 993	11 549
	Utsatt skatt	254	170
19	Annen kortsiktig gjeld	4 255	5 971
	Minoritetsinteresse klassifisert som gjeld	46 139	36 968
	SUM GJELD	519 556	473 336
	SUM EGENKAPITAL OG GJELD	543 363	490 894
	Betingede forpliktelses	14 346	13 256

Egenkapitaloppstilling

KLP konsern

2015 Millioner kroner	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2015	9 173	8 385	17 558
Resultat		4 739	4 739
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		132	132
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		129	129
Sum utvidet resultat		261	261
Sum totalresultat		5 000	5 000
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 249		1 249
Sum transaksjoner med eierne	1 249		1 249
Egenkapital 31.12.2015	10 422	13 385	23 807

2014 Millioner kroner	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2014 ¹	7 659	7 523	15 182
Resultat		865	865
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		-144	-144
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		142	142
Sum utvidet resultat		-2	-2
Sum totalresultat		863	863
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 514		1 514
Sum transaksjoner med eierne	1 514		1 514
Egenkapital 31.12.2014	9 173	8 385	17 558

¹ IB 01.01.2014 er endret pga. reklassifisering av fond i KLP Skadeforsikring AS med 86 millioner kroner.

Kontantstrømoppstilling

KLP konsern

Millioner kroner	01.01.2015- 31.12.2015	01.01.2015- 30.09.2015	01.01.2015- 30.06.2015	01.01.2015- 31.03.2015	01.01.2014- 31.12.2014
Netto kontantstrømmer fra operasjonelle aktivitet	-6 463	-4 314	758	1 198	-3 819
Netto kontantstrømmer fra investeringsaktiviteter ¹	-162	-107	-75	-30	-162
Netto kontantstrømmer fra finansieringsaktiviteter ²	6 793	4 743	4 445	-105	3 342
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	168	321	5 127	1 063	-639
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	2 257	2 257	2 257	2 257	2 896
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	2 424	2 578	7 384	3 320	2 257

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld.

Noter til regnskapet

KLP konsern

Note 1 REGNSKAPSPRINSIPPER OG ESTIMATER

Regnskapsprinsipper

Regnskapet i denne delårsrapporten viser konsernregnskapet og selskapsregnskapet til Kommunal Landspensjonskasse (KLP) for perioden 01.01.2015 – 31.12.2015.

Regnskapet er ikke revidert.

Den delen av delårsrapporten som gjelder konsernregnskapet er utarbeidet i henhold til IAS 34 Delårsrapportering.

De samme regnskapsprinsippene og beregningsmetoder er fulgt i delårsregnskapet som i siste årsregnskap hvis ikke annet er angitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2014. Dette ligger tilgjengelig på KLPs hjemmeside klp.no.

Regnskapsestimater

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

Pensjonsforpliktelser egne ansatte

Oppdatert veiledning om fastsettelse av pensjonsforutsetninger utgitt av NRS i januar 2016 er lagt til grunn for oppdatert måling av beste estimat for påløpte forpliktelse og midler per 31.12.2015. Forutsetningene viser noe endring i parametrene i forhold til det som ble benyttet i kvartalsregnskapet per 30.09.2015 og 31.12.2014. De angitte beregningsforutsetningene er beheftet med usikkerhet, og konsernet må selv fastsette forutsetningene basert på en konkret vurdering av sin pensjonsordning.

Forutsetninger	31.12.2014	30.09.2015	31.12.2015	Endring 4. kv 2015	Endring i 2015
PENSJONSFORPLIKTELSER EGNE ANSATTE					
Diskonteringsrente	2,30 %	2,50 %	2,70 %	0,20 %	0,40 %
Lønnsvekst	2,75 %	2,50 %	2,50 %	0,00 %	-0,25 %
Folketrygdens grunnbeløp	2,50 %	2,25 %	2,25 %	0,00 %	-0,25 %
Pensjonsregulering	1,73 %	1,48 %	1,48 %	0,00 %	-0,25 %
Arbeidsgiver sats	14,10 %	14,10 %	14,10 %	0,00 %	0,00 %

Effekten av endringene i pensjonsforutsetningene reduserer pensjonsforpliktelsen for egne ansatte med 102 millioner kroner i 4. kvartal og 195 millioner kroner for året.

Note 2 SEGMENTINFORMASJON

Millioner kroner	Kollektiv pensjon offentlig		Kollektiv pensjon privat		Skadeforsikring	
	Året 2015	Året 2014	Året 2015	Året 2014	Året 2015	Året 2014
Premieinntekter f.e.r. fra eksterne kunder ¹	38 736	62 379	486	410	1 015	823
Premieinntekter f.e.r. fra andre konsernselskaper	53	76	0	0	20	19
Netto finansinntekter fra investeringer	17 572	25 204	80	139	173	240
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	1 157	1 224	2	2	1	1
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	0	0	0	0	0	0
Minoritetens andel av avkastning på finansielle instrumenter						
Sum inntekter	57 518	88 882	567	551	1 209	1 083
Erstatninger f.e.r.	-15 277	-17 996	-84	-66	-801	-581
Forsikringsmessige avsetninger f.e.r.	-11 285	-51 405	-452	-441	-14	-1
Kostnader innlån	-1 490	-807	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-875	-692	-43	-42	-219	-193
Avskrivninger	-80	-79	-1	-1	-3	-4
Andre kostnader	-884	-799	0	0	0	0
Sum kostnader	-29 890	-71 777	-580	-550	-1 037	-779
Driftsresultat	27 627	17 105	-13	1	173	304
Midler tilført forsikringskundene ²	-22 789	-16 146	-9	-23	0	0
Resultat før skatt	4 838	959	-22	-23	173	304
Skattekostnad	14	35	0	0	-54	-64
Resultat etter skatt	4 852	994	-22	-23	119	240
Endring i utvidet resultat	195	-143	1	-2	26	-16
Totalresultat	5 047	852	-22	-25	145	223
Eiendeler	457 554	415 030	2 943	2 270	4 128	3 945
Gjeld	433 804	397 576	2 632	2 167	2 861	2 824

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

Note 2 SEGMENTINFORMASJON (FORTS.)

Millioner kroner	Bank		Kapitalforvaltning		Øvrige	
	Året 2015	Året 2014	Året 2015	Året 2014	Året 2015	Året 2014
Premieinntekter f.e.r. fra eksterne kunder ¹	0	0	0	0	0	0
Premieinntekter f.e.r. fra andre konsernselskaper	0	0	0	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	152	118	4	6	0	0
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	10	10	0	0	8	8
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	58	58	303	419	0	0
Minoritetens andel av avkastning på finansielle instrumenter						
Sum inntekter	220	186	307	424	8	8
Erstatninger f.e.r.	0	0	0	0	0	0
Forsikringsmessige avsetninger f.e.r.	0	0	0	0	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-167	-155	-253	-366	-8	-7
Avskrivninger	-3	-3	-8	-2	0	0
Andre kostnader	0	0	0	0	0	0
Sum kostnader	-170	-158	-261	-368	-8	-7
Driftsresultat	50	28	46	56	0	1
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0	0	0
Resultat før skatt	50	28	46	56	0	1
Skattekostnad	-15	-7	-15	-14	0	0
Resultat etter skatt	34	21	31	42	0	0
Endring i utvidet resultat	7	-4	0	0	0	0
Totalresultat	41	16	31	42	0	0
Eiendeler	31 290	29 589	394	360	11	11
Gjeld	29 776	28 499	185	176	3	4

Note 2 SEGMENTINFORMASJON (FORTS.)

Millioner kroner	Elimineringer		Sum	
	Året 2015	Året 2014	Året 2015	Året 2014
Premieinntekter f.e.r. fra eksterne kunder ¹	0	0	40 236	63 611
Premieinntekter f.e.r. fra andre konsernselskaper	-73	-95	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	1 108	4 474	19 088	30 181
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	-252	-375	926	871
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	-361	-477	0	0
Minoritetens andel av avkastning på finansielle instrumenter	-1 949	-3 343	-1 949	-3 343
Sum inntekter	-1 527	186	58 302	91 321
Erstatninger f.e.r.	0	0	-16 161	-18 643
Forsikringsmessige avsetninger f.e.r.	0	0	-11 751	-51 848
Kostnader innlån	0	0	-1 490	-807
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	231	376	-1 334	-1 079
Avskrivninger	0	0	-96	-89
Andre kostnader	0	0	-884	-800
Sum kostnader	231	376	-31 715	-73 265
Driftsresultat	-1 295	562	26 588	18 056
Midler tilført forsikringskundene ²	1 339	-698	-21 459	-16 867
Resultat før skatt	43	-136	5 128	1 189
Skattekostnad	-406	-273	-476	-324
Resultat etter skatt	-362	-409	4 652	865
Endring i utvidet resultat	119	164	348	-2
Totalresultat	-244	-245	5 000	863
Eiendeler	47 043	39 689	543 363	490 894
Gjeld	50 294	42 005	519 556	473 250

KLP konsernets virksomhet er inndelt i de fem områdene kollektiv pensjon offentlig, kollektiv pensjon privat, skadeforsikring, bank og kapitalforvaltning. All virksomhet er rettet mot kunder i Norge.

Kollektiv pensjon offentlig

Kommunal Landspensjonskasse tilbyr kollektiv offentlig tjenestepensjon.

Kollektiv pensjon privat

KLP Bedriftspensjon AS tilbyr produkter til foretak innen både offentlig og privat sektor.

Skadeforsikring

KLP Skadeforsikring AS tilbyr ting- og personskadeprodukter til arbeidsgivere innen offentlig og privat sektor. I tillegg tilbys et bredt spekter av standard forsikringsprodukter til personmarkedet.

Bank

KLPs bankvirksomhet omfatter selskapene KLP Bankholding AS og dets heleide datterselskaper: KLP Banken AS, KLP Kommunekreditt AS og KLP Boligkreditt AS. Bankvirksomheten omfatter tjenester som innskudd og utlån til personmarkedet, samt utlån med offentlig garanti.

Kapitalforvaltning

Kapitalforvaltning tilbys fra selskapet KLP Kapitalforvaltning AS. Selskapet tilbyr et bredt utvalg av verdipapirfond både til personkunder og institusjonelle kunder. Verdipapirforvaltningen har en samfunnsansvarlig profil.

Øvrig

Øvrige segmenter består av KLP Forsikringservice AS som tilbyr et bredt tjenestespekter til kommunale pensjonskasser.

Note 3 PREMIEINTEKTER FOR EGEN REGNING

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
Forfalte premier, brutto	7 177	8 952	30 849	27 326
Avgitte gjenforsikringspremier	-11	-11	-10	-12
Overføring av premiereserve fra andre ¹	-5	-784	9 397	36 298
Sum premieinntekter for egen regning	7 161	8 157	40 236	63 611

¹ «Overføring av premiereserver fra andre» for 4. kvartal 2014 og 2015 er negativ. Årsaken til dette er at konsernet først ved endelig sluttavregning for tilflytting av nye kunder får opplyst kundenes respektive fordeling mellom premiereserve, tilleggsavsetninger og premiefond. Ved sluttavregningen gjøres det derfor en ompostering fra premiereserve til premiefond og tilleggsavsetninger.

Note 4 ANDRE INNTEKTER

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
Tilskudd AFP	221	211	868	775
Øvrige inntekter	8	47	58	95
Sum andre inntekter	229	258	926	871

Note 5 RENTEKOSTNAD OG VERDIENDRING ANSVARLIGE LÅN OG FONDSOBLIGASJONSLÅN

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
ANSVARLIGE LÅN				
Rentekostnader ¹	-110	-53	-314	-165
Verdiendring	-106	-325	-804	-259
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån	-217	-378	-1 117	-424
FONDSOBLIGASJONSLÅN				
Rentekostnader	-16	-15	-61	-49
Verdiendring	-62	-214	-312	-333
Sum rentekostnader og verdiendring fondsobligasjonslån	-79	-229	-372	-382
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	-295	-607	-1 490	-807

¹ Rentekostnader inkluderer amortisering av underkurs.

Noten gir en spesifisering av linjen «Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån» fordelt på rentekostnader og verdiendring i periodene angitt.

Verdiendringene kommer i stor grad av at lånene er denominert i utenlandsk valuta. Av den totale ansvarlige lånekapitalen er rundt 1/5 utstedt i japanske yen, mens 4/5 er utstedt i euro.

Note 6 DRIFTSKOSTNADER

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
Personalkostnader ¹	257	185	862	605
Avskrivninger	39	27	118	109
Andre driftskostnader	102	150	449	454
Sum driftskostnader	397	363	1 429	1 167

¹ I 2014 ble det innarbeidet en planendring i pensjonsforpliktelsene. Effekten av planendringen var en reduksjon av pensjonsforpliktelsene på 124 millioner kroner.

Note 7 ANDRE KOSTNADER

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
Kostnader AFP	222	211	868	775
Andre kostnader	8	11	16	25
Sum andre kostnader	230	222	884	800

Note 8 INVESTERINGSEIENDOM

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
RESULTAT: NETTO INNTEKTER FRA INVESTERINGSEIENDOMMER				
Netto leieinntekter m.v.	688	516	2 518	2 033
Verdiregulering	1 779	1 265	3 618	1 343
Valutaomregning utenlandske datterselskaper	- 444	248	- 1 319	678
Netto inntekter fra investeringseiendommer	2 022	2 029	4 816	4 054

Millioner kroner	31.12.15	31.12.15
BALANSE: INVESTERINGSEIENDOM		
Investeringseiendom 01.01	44 467	39 744
Verdiregulering	3 618	1 343
Netto avgang/tilgang	8 317	3 357
Øvrige endringer	34	23
Investeringseiendom 31.12	56 436	44 467

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSE

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter KLP verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsespesifikk informasjon.

For denne noten kan kategoriseringen av finansielle instrumenter deles opp i tre ulike nivåer; balanseklassifisering, regnskapsklassifisering og type instrument. Det er siste kategori, type instrument, hvor det gis informasjon på hvordan virkelig verdi er utledet.

Finansielle instrumenter som måles til amortisert kost

Denne kategorien inkluderer:

- Investeringer som holdes til forfall
- Obligasjoner klassifisert som utlån og fordring
- Øvrige utlån og fordringer
- Ansvarlig lånekapital (forpliktelse)
- Annen utstedt gjeld (forpliktelse)

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rente metode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten. I denne noten opplyses det forøvrig om virkelig verdi på de finansielle instrumentene som måles til amortisert kost.

Finansielle instrumenter som måles til virkelig verdi

Denne kategorien inkluderer:

- Egenkapitalinstrumenter
- Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi
- Derivater (eiendeler og forpliktelser)
- Gjeld til kredittinstitusjoner (forpliktelse)

Nedenfor er det listet hvilke ulike typer finansielle instrumenter som faller inn under de ulike regnskaps-kategoriene og hvordan virkelig verdi blir beregnet.

Investeringer som holdes til forfall Obligasjoner klassifisert som utlån og fordring Gjeldsinstrumenter som måles til virkelig verdi

- a) Utenlandske rentepapirer
Utenlandske rentepapirer prises i hovedregel på bakgrunn av priser innhentet fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom flere ulike kilder for å fange opp eventuelle feil. Følgende kilder benyttes:
- Barclays Capital Indices
  - Bloomberg
  - Reuters

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSE (FORTS.)

Barclays Capital Indicies har førsteprioritet (de dekker henholdsvis utenlandsk stat og utenlandsk kreditt). Deretter benyttes Bloomberg med bakgrunn i Bloombergs priskilde Business Valuator Accredited in Litigation (BVAL). BVAL inneholder verifiserte priser fra Bloomberg. Siste prioritet er Reuters.

b) Norske rentepapirer - stat

Til prising av norske statsobligasjoner benyttes Bloomberg som kilde. Det er Oslo Børs som leverer prisen (via Bloomberg). Kursene sammenlignes med kursene fra Reuters for å avdekke eventuelle feil.

c) Norske rentepapirer - annet enn stat

Norske rentepapirer unntatt stat prises hovedsakelig direkte på kurser fra Nordic Bond Pricing. De papirene som ikke inngår hos Nordic Bond Pricing, prises teoretisk. Teoretisk pris skal baseres på antatt nåverdi ved salg av posisjonen. Diskontering gjøres ved å benytte en nullkuponkurve. Nullkuponkurven oppjusteres med en kredittspread som skal hensynta obligasjonens risiko. Kredittspreaden beregnes ut fra en spreadkurve hvor obligasjonens durasjon hensyntas. Nordic Bond Pricing er hovedkilde for spreadkurver. Disse leverer selskapsesifikke kurver og kurver for norske sparebanker, kommuner og kraft. Sparebanker har ulike spreadkurver basert på forvaltningskapital.

I tillegg til Nordic Bond Pricing, distribuerer norske banker spreader for et utvalg utstedere. Det kan benyttes spreadkurver basert på en data fra disse fire. Slike spreadkurver skal som hovedregel legges til grunn et likevektet gjennomsnitt fra de fire bankene.

d) Rentepapirer utstedt av utenlandske foretak, men denominert i kroner

Virkelig verdi beregnes etter samme hovedprinsippene som for norske rentepapirer beskrevet ovenfor.

e) Fordringer på kredittinstitusjoner

Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

Øvrige utlån og fordringer / utlån til kommuner, bedrifter og personkunder

f) Utlån til kommuner og foretak med kommunal garanti

Fordringene verdsettes ved hjelp av en verdsettelsesmodell som benytter relevante kredittpåslagsjusteringer som benyttes relevante kredittpåslagsjusteringer innhentet i markedet. For utlånene som er til kommuner, fylkeskommuner og kommunalt støttede prosjekter benyttes observerbare rentekurver og kredittrentedifferansekurver i en verdsettelsesmodell som neddiskonterer fremtidig kontantstrøm. Kredittpåslagene som modellberegningene benytter tar utgangspunkt i kvoteringer fra tre ulike kursstillere. Det gjøres en vurdering av kvaliteten i kvoteringene ved å sammenlikne dem innbyrdes og mot forrige mottatte observasjon samt annen markedsinformasjon.

For garanterte utlån beregnes virkelig verdi som neddiskontert kontantstrøm basert på samme rentekurver som direktelånene, men kredittmarginen er i utgangspunktet basert på initiell margin. Garantier handles bilateralt og ikke over åpne

markeds plasser som for eksempel en børs (OTC) og prises derfor ikke i markedet. Initiell margin det er inngått enighet om på inngåelsestidspunktet er det beste estimat for markeds påslag på samme tidspunkt. Kredittverdigheten endrer seg ikke like mye for lånet som for garantisten eller låntaker hver for seg. Låntaker er oftest ikke kredittvurdert av kredittvurderingsbyråer eller banker. Garantisten er enten en kommune eller bank (eller begge deler – triple default lån). Statistiske analyser indikerer at kredittmarginen på garanterte lån svinger mindre enn på ikke-garanterte lån og obligasjoner. Garanterte lån kredittpåslagsjusteres derfor ikke før garantisten har opplevd en signifikant ratingendring siden den initielle marginen ble satt. KLPs utlån med både kommune- og bankgaranti kredittpåslagsjusteres i forhold til initiell margin kun hvis begge garantistene har fått endret kreditt rating signifikant siden utbetalingsdatoen.

g) Lån med sikkerhet i pant

Prinsippene for beregning av virkelig verdi avhenger av hvorvidt utlånene har rentebinding eller ikke. Virkelig verdi av utlån med rentebinding beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Virkelig verdi av utlån uten rentebinding anses tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med endring i markedsrentene.

Egenkapitalinstrumenter

h) Aksjer (noterte)

Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes for norske aksjer:

- Oslo Børs (primærkilde)
- Morgan Stanley Capital International (MSCI)
- Reuters

Følgende kilder benyttes for utenlandske aksjer:

- Morgan Stanley Capital International (MSCI) (primærkilde)
- Reuters
- Bloomberg

i) Aksjer (unoterte)

KLP benytter, så langt det lar seg gjøre, bransje anbefalingene til Verdipapirfondenes forening. Dette innebærer i hovedtrekk følgende:

Sist omsatt kurs har hovedprioritet. Dersom sist omsatt kurs ligger utenfor salg-/kjøpskursen i markedet, justeres pris deretter. Det vil si at hvis sist omsatt er under salgskurs, justeres pris opp til salgskursen. Hvis den er over kjøpskurs justeres den ned til kjøpskursen. Dersom prisbildet anses som utdatert justeres prisen etter en markedsindeks. Selskapet har valgt Oslo Børs sin small cap indeks (OSESX) som en tilnærming for unoterte aksjer.

For aksjer hvor svært lite informasjon foreligger foretas en skjønnsmessig vurdering. Med dette menes enten en fundamental analyse av selskapet, eller en megler vurdering.

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)**j) Private Equity**

Investeringer i Private Equity gjøres gjennom fond. Fondenes virkelige verdi skal baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines ('IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene. Virkelig verdi er beregnet ut ifra fondenes rapporterte markedsverdi justert for inn- og utbetalinger i perioden mellom siste rapporterte markedsverdi fra fondet og perioden det rapporteres på for KLP.

Derivater**k) Futures/FRA/IRF**

Alle futureskontrakter til konsernet handles på børs. Reuters benyttes som priskilde. Det innhentes også priser fra en annen kilde som kontroll på at prisene fra Reuters er korrekte. Bloomberg fungerer som sekundærkilde.

l) Opsjoner

Bloomberg benyttes som kilde for prising av opsjoner som handles på børs. Reuters er sekundærkilde.

m) Renteswaper

Renteswaper verdsettes i en modell som hensyntar observerbare markedsdata som rentekurver og relevant kredittpåslag.

n) FX-swaper

FX-swaper med forfall innen ett år eller mindre prises på kurver som er bygget opp fra FX swap-punkter hentet fra Reuters. For FX-swaper over ett år vurderes markedet relativt lite likvid, og det benyttes basisjusterte swapkurver til prising.

Gjeld til kredittinstitusjoner**o) Plasseringer hos kredittinstitusjoner**

Plasseringer hos kredittinstitusjoner er innskudd med kort løpetid. Virkelig verdi beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen.

Ansvarlig lånekapital**p) Virkelig verdi av ansvarlige lån**

For lån notert på børs hvor det anses å være et aktivt marked brukes den observerbare prisen som virkelig verdi. For øvrige lån som ikke er en del av et aktivt marked fastsettes virkelig verdi ut i fra en intern verdsettelsesmodell basert på observerbare data.

q) Virkelig verdi av utstedt fondsobligasjon

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

r) Utstedte obligasjoner med fortrinnsrett

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

s) Innskudd fra kunder

Alle innskudd er uten rentebinding. Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

Tabellen under gir en nærmere spesifikasjon av innholdet i de ulike klassene av eiendeler og forpliktelser.

Millioner kroner	31.12.2015		31.12.2014	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER SOM HOLDES TIL FORFALL				
- REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Norske hold til forfall obligasjoner	10 922	11 838	10 384	11 831
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	23 897	25 492	20 236	22 331
Norske sertifikater	499	499	0	0
Sum gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	35 318	37 830	30 620	34 162
GJELDSINSTRUMENTER KLASIFISERT SOM LÅN OG FORDRINGER				
- REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Norske obligasjonslån	30 091	32 967	27 640	31 527
Utenlandske obligasjonslån	64 873	70 172	59 307	66 576
Andre fordringer	23	23	27	27
Sum gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	94 987	103 162	86 974	98 130
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER				
- REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	1 845	1 845	2 269	2 269
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	1 845	1 845	2 269	2 269
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER				
- REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Utlån med sikkerhet i pant	14 136	14 172	12 787	12 808
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	51 458	52 303	46 765	48 103
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	10 172	10 133	5 189	5 228
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	75 766	76 608	64 741	66 139
GJELDSINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTAT				
Norske obligasjoner	48 258	48 258	51 342	51 342
Norske sertifikater	9 877	9 877	6 641	6 641
Utenlandske obligasjoner	76 939	76 939	72 998	72 998
Plassering hos kredittinstitusjoner	17 419	17 419	21 508	21 508
Sum gjeldsinstrumenter	152 493	152 493	152 489	152 489
EGENKAPITALINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTAT				
Aksjer	107 102	107 102	94 366	94 366
Aksjefond	7 703	7 703	6 184	6 184
Eiendomsfond	370	370	493	493
Alternative investeringer	318	318	81	81
Sum egenkapitalinstrumenter	115 493	115 493	101 123	101 123
FORDRINGER				
Fordringer i forbindelse med direkte forretninger	1 004	1 004	1 013	1 013
Fordringer i forbindelse med gjenforsikringsforretninger	74	74	19	19
Gjenforsikringsandel av brutto erstatningsavsetning	10	10	10	10
Andre fordringer	2 662	2 662	303	303
Sum lån og fordringer øvrige inkl. fordringer på forsikringstakere	3 751	3 751	1 345	1 345

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

Millioner kroner	31.12.2015		31.12.2014	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Fondsobligasjonslån	1 564	1 588	1 253	1 262
Ansvarlige lånekapital	9 541	9 506	3 423	3 508
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 915	2 915	3 219	3 219
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	18 987	18 987	18 468	18 468
Gjeld til og innskudd fra kunder	7 426	7 426	6 251	6 251
Sum finansiell gjeld	40 433	40 421	32 614	32 708
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 184	2 184	2 001	2 001
Sum finansiell gjeld	2 184	2 184	2 001	2 001
Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	1 183	1 183	842	842
Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	1 183	1 183	842	842

Millioner kroner	31.12.2015		31.12.2014	
	Eiendeler	Forpliktelser	Eiendeler	Forpliktelser
FINANSIELLE DERIVATER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Valutateterminer	177	6 378	455	10 236
Renteswaper	496	1 615	591	1 313
Rente- og valutaswaper	614	0	312	0
Aksjeopsjon	6	0	427	0
Sum finansielle derivater	1 292	7 993	1 785	11 549

Note 10 INNLÅN

Millioner kroner	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi	Bokført verdi
					31.12.2015	31.12.2014
EVIGVARENDE ANSVARLIG LÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	2 372	EUR	Fast ¹	Evigvarende	2 995	2 825
Kommunal Landspensjonskasse	554	JPY	Fast ²	Evigvarende	704	599
TIDSBEGRENSET ANSVARLIG LÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	5 163	EUR	Fast ³	2045	5 841	0
Sum ansvarlige lån	8 089				9 541	3 423
FONDSOBLIGASJONSLÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	984	JPY	Fast ⁴	2034	1 564	1 253
Sum fondsobligasjonslån	984				1 564	1 253

¹ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2016.² Lånet har et renteendringstidspunkt i 2017.³ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2025.⁴ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2034.

Note 10 INNLÅN (FORTS.)

Millioner kroner	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 31.12.2015	Bokført verdi 31.12.2014
OBLIGASJONER MED FORTRINNSRETT						
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Flytende	2015	0	1 301
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Fast	2015	0	554
KLP Kommunekreditt AS	2 170	NOK	Flytende	2016	2 174	3 370
KLP Kommunekreditt AS	635	NOK	Fast	2017	644	1 014
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2017	4 008	4 011
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2018	4 005	3 506
KLP Kommunekreditt AS	4 500	NOK	Flytende	2019	4 505	2 001
KLP Kommunekreditt AS	750	NOK	Fast	2020	752	752
KLP Boligkreditt AS	600	NOK	Flytende	2017	602	603
KLP Boligkreditt AS	600	NOK	Flytende	2019	600	601
KLP Boligkreditt AS	450	NOK	Flytende	2020	452	0
KLP Boligkreditt AS	1 200	NOK	Flytende	2021	1 203	602
Verdijusteringer					42	154
Sum obligasjoner med fortrinnsrett	18 905				18 987	18 468
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER						
KLP Banken AS	0	NOK	Flytende	2015	0	603
KLP Banken AS	800	NOK	Flytende	2016	802	803
KLP Banken AS	300	NOK	Fast	2017	308	308
KLP Banken AS	500	NOK	Flytende	2017	500	501
KLP Banken AS	200	NOK	Fast	2018	202	203
KLP Banken AS	500	NOK	Flytende	2018	502	503
KLP Banken AS	600	NOK	Flytende	2019	600	300
KLP Banken AS	3	NOK	Flytende	2016	3	0
KLP Alfa Global Rente	0	NOK	Fast	2015	0	1 282
KLP Alfa Global Rente	1 433	NOK	Fast	2016	1 433	0
Kommunal Landspensjonskasse	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2015	0	718
Kommunal Landspensjonskasse	700	NOK/EUR/USD	Flytende	2016	700	0
Andre KLP-fond	49	NOK/EUR/USD	Flytende	2016	49	0
Annet	0				0	0
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	5 084				5 099	5 220
GJELD TIL OG INNSKUDD FRA KUNDER ⁵						
Privat	6 030	NOK			6 030	5 062
Næring	1 397	NOK			1 397	1 189
Sum gjeld til og innskudd fra kunder	7 426				7 426	6 251
Sum innlån	40 488				42 617	34 615

⁵ Det er ikke kontraktfestet forfall på innskudd.

Noten viser finansiell gjeld konsernet har ved periodeslutt, hvor mesteparten er finansiering til KLP Bank konsernet. De angitte selskapene er utstedere av den finansielle gjelden som er beskrevet. Innskudd hører inn under KLP Banken AS.

Note 11 VIRKELIG VERDI HIERARKI

31.12.15 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	56 436	56 436
Tomter	0	0	872	872
Eiendomsfond	0	0	773	773
Bygg	0	0	54 791	54 791
Utlån til virkelig verdi	0	1 845	0	1 845
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	44 703	90 360	0	135 064
Sertifikater	6 974	2 903	0	9 877
Obligasjoner	25 506	87 458	0	112 964
Obligasjonsfond	12 224	0	0	12 224
Utlån og fordringer	16 407	1 022	0	17 429
Aksjer og andeler	103 716	3 768	8 009	115 493
Aksjer	102 582	3 080	1 439	107 102
Aksjefond	1 133	0	76	1 209
Eiendomsfond	0	370	0	370
Spesialfond	0	318	0	318
Private Equity	0	0	6 494	6 494
Finansielle derivater	0	1 292	0	1 292
Sum eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	164 827	98 288	64 445	327 560
FORPLIKTELSENER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater	0	7 993	0	7 993
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	751	1 434	0	2 185
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	751	9 427	0	10 178

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 2 914 millioner kroner per 31.12.2015.

Note 11 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	44 467	44 467
Tomter	0	0	869	869
Bygg	0	0	43 598	43 598
Utlån til virkelig verdi	0	2 269	0	2 269
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	83 231	47 722	0	130 953
Sertifikater	4 047	2 593	0	6 641
Obligasjoner	67 012	45 129	0	112 140
Obligasjonsfond	12 172	0	0	12 172
Utlån og fordringer	18 232	3 303	0	21 536
Aksjer og andeler	91 222	3 591	6 310	101 123
Aksjer	90 117	3 017	977	94 110
Aksjefond	1 105	0	0	1 105
Eiendomsfond	0	493	0	493
Spesialfond	0	81	0	81
Private Equity	0	0	5 334	5 334
Finansielle derivater	0	1 785	0	1 785
Sum eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	192 685	58 670	50 778	302 133
FORPLIKTELSE REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater	0	11 549	0	11 549
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	719	1 283	0	2 001
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	719	12 832	0	13 550

Endringer i nivå 3, verdipapirer	Bokført verdi 31.12.2015	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	6 310	4 623
Solgt	-1 460	-677
Kjøpt	2 270	1 299
Urealiserte endringer	889	1 065
Utgående balanse 31.12	8 009	6 310
Realisert gevinst/tap	182	182

Note 11 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

Endringer i nivå 3, Investeringseiendom	Bokført verdi 31.12.2015	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	44 467	39 744
Netto tilgang	3 618	3 357
Urealiserte endringer	8 317	1 343
Øvrige endringer	34	23
Utgående balanse 31.12	56 436	44 467
Realisert gevinst / tap	0	0
Utgående balanse 31.12	64 445	50 778

Urealiserte endringer og Realisert gevinst/tap reflekteres på linjen «Netto verdiendringer på finansielle instrumenter» i konsernresultatet.

Tabellene «Endringene i nivå 3» viser endringer i nivå 3 klassifiserte papirer i perioden angitt.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

Nivå 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer .

Nivå 2:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra observerbare markedsdata. Dette inkluderer priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens og derfor ikke anses som omsatt i et aktivt marked, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner.

Nivå 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes i markeder ansett som inaktive. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos konsernet er blant annet unoterte aksjer og Private Equity.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9. For beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

For eiendeler som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort noen sensitivitetsanalyse. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. En endring i variablene til prisingen er vurdert som lite signifikant for verdipapirene. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5 % gi en endring på 3 222 millioner kroner pr 31.12.2015 og 2 539 millioner kroner pr 31.12.2014 for eiendelene i nivå 3. Investeringseiendom er forøvrig lagt til i denne noten, da det er utvidede krav til opplysninger rundt virkelig verdi som nå også omfatter investeringseiendom som måles til virkelig verdi i konsernet. Alt av investerings- eiendom inngår i nivå 3.

Investeringsvalgporteføljen er ikke inkludert i tabellen.

Investeringsvalgporteføljen har 1 183 millioner kroner i finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi, alt i nivå 1. Per 31.12.2015 vil de 1 183 millioner kronene inngå med 583 millioner i aksjer og andeler i nivå 1, 590 millioner kroner i gjeldsinstrumenter til virkelig verdi i nivå 1 og det resterende er utlån og fordringer i nivå 1.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det utgangspunkt i verdiene ved slutten av rapporteringsperioden.

For aksjer er det i 4. kvartal 2015 flyttet 30 millioner fra nivå 1 til nivå 2 og det er flyttet 232 millioner fra nivå 2 til nivå 1. For rentepapirer er det ingen endringer i 4. kvartal. Ved flytting mellom nivåene tas det forøvrig utgangspunkt i verdien ved periodeslutt. Det er flyttet 762 millioner til nivå 3 under investeringseiendom.

Note 12 LIKVIDITETSRISIKO

Tabellen nedenfor spesifiserer selskapets finansielle forpliktelser klassifisert etter forfallsstruktur. Beløpene i tabellen er udiskonterte kontraktsmessige kontantstrømmer.

31.12.15 Millioner kroner	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlig lån	0	3 309	1 708	6 995	0	12 012
Fondsobligasjonslån	0	64	258	322	1 641	2 285
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	7 426	0	0	0	0	7 426
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	2 445	16 115	1 233	0	19 793
Gjeld til kredittinstitusjoner	5 987	860	2 154	0	0	9 001
Finansielle derivater	2 945	3 027	1 785	156	-282	7 631
Leverandørgjeld	736	0	0	0	0	736
Betingede forpliktelser	14 346	0	0	0	0	14 346
Sum	31 440	9 706	22 019	8 707	1 358	73 230

Hensyntar man minoritetens andel reduseres derivater med forfall innen en mnd. med 313 millioner kroner og derivater med forfall mellom 1-12 mnd. med 63 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet blir da 72 854 millioner kroner.

31.12.14 Millioner kroner	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlig lån	0	167	3 506	0	0	3 673
Fondsobligasjonslån	0	55	218	273	1 448	1 994
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	6 251	0	0	0	0	6 251
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	2 190	15 789	1 474	0	19 453
Gjeld til kredittinstitusjoner	8 294	680	2 747	0	0	11 721
Finansielle derivater	6 200	3 288	1 779	199	-45	11 420
Leverandørgjeld	670	0	0	0	0	670
Betingede forpliktelser	13 256	0	0	0	0	13 256
Sum	35 952	6 379	24 040	1 946	1 402	68 437

Elimineres minoritetens andel reduseres derivater med forfall innen en mnd. med 1 959 millioner kroner, derivater med forfall mellom 1-12 mnd. med 639 millioner kroner, derivater med forfall mellom 1-5 år med 47 millioner kroner og forfall mellom 5-10 år med 58 millioner kroner. Call money med forfall innen en mnd. reduseres med 118 millioner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet blir da 65 619 millioner kroner.

Tabellen over viser finansielle forpliktelser konsernet har samlet på rentebetalinger og innbetaling av hovedstol, basert på forfall. KLP Banken konsern innehar den største delen av de finansielle forpliktelsene i konsernet.

Med likviditetsrisiko menes risikoen for at konsernet ikke skal klare å innfri de finansielle forpliktelsene som det har. Risikoen for at konsernet ikke skal ha tilstrekkelig likviditet til å dekke kortsiktig gjeld og løpende drift er svært liten ettersom en stor del av eiendelene er likvide. Konsernet har betydelige midler investert i pengemarked, obligasjoner og aksjer som kan selges ved likviditetsbehov. Konsernets likviditetsstrategi innebærer at det til enhver tid skal ha tilstrekkelige likvide midler til å møte konsernets forpliktelser ved forfall, uten at det påløper kostnader av betydning knyttet til å frigjøre midler.

Aktivasammensetningen i konsernets porteføljer skal være tilstrekkelig likvid til å kunne dekke annet likviditetsbehov som kan oppstå. KLP Kapitalforvaltning forvalter likviditeten. Det er etablert interne rammer for størrelsen på likviditetsbeholdningen. Konsernets enhet for risikostyring overvåker og rapporterer utviklingen i likviditetsbeholdningen fortløpende. Konsernstyret fastsetter årlig en kapitalforvaltnings- og likviditetsstrategi for konsernet. Likviditetsstrategien inneholder blant annet rammer, ansvarsforhold, risikomål og beredskapsplan for likviditetsstyringen.

De største forpliktelsene i konsernet er forsikringsrelaterte og gjelder i all vesentlighet pensjonsforpliktelser. Disse forpliktelsene er fullfunderte og likviditetsstyringen håndteres på tilsvarende vis som øvrige forpliktelser.

Note 13 RENTERISIKO

31.12.15 Millioner kroner	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.15- 31.12.2015	Sum	Sum justert for minoritetens andel
EIENDELER								
Aksjefondsandeler ¹	0	0	0	0	0	0	0	0
Alternative investeringer	0	0	0	0	0	0	0	0
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	36	11	-116	-164	-294	-57	-585	-546
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	6	6	6
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-39	-85	-1 141	-1 741	-1 300	253	-4 053	-3 618
Rentefondsandeler	-730	0	0	0	0	0	-730	-730
Spesialfond	0	0	0	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	-2	0	0	0	158	156	144
Utlån	0	0	0	0	0	423	423	423
Sum eiendeler	-733	-76	-1 257	-1 905	-1 594	784	-4 781	-4 320
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-74	-74	-74
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	1	59	0	0	-224	-165	-165
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-7	18	132	254	2	64	463	447
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	79	58	0	137	137
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-7	-7	-7
Sum forpliktelser	-7	18	191	333	60	-241	354	337
Sum før skatt	-740	-58	-1 067	-1 572	-1 534	543	-4 427	-3 983
Sum etter skatt	-540	-42	-779	-1 148	-1 119	396	-3 232	-2 907

¹ Aksjefondsandeler dekker den delen av fondet som ikke er aksjer, men som består av eiendeler omfattet av renterisiko; overskuddslikviditet i form av bankkontoer og derivater brukt til sikringsformål.

Note 13 RENTERISIKO (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.14- 31.12.2014	Sum	Sum justert for minoritetens andel
EIENDELER								
Aksjefondsandeler ¹	0	0	0	0	0	14	14	9
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	21	10	-100	-95	-226	-79	-469	-404
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	6	6	6
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-40	-77	-1 095	-1 669	-1 298	241	-3 937	-1 207
Rentefondsandeler	-639	0	0	0	0	28	-611	-3 092
Spesialfond	-20	28	0	-3	0	9	14	8
Utlån og fordringer	-2	-4	0	0	0	84	78	78
Utlån	0	0	0	0	0	479	479	479
Sum eiendeler	-680	-43	-1 195	-1 766	-1 524	781	-4 427	-4 122
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-62	-62	-62
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	4	42	47	0	-215	-122	-122
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-5	11	161	110	2	75	355	293
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	72	33	0	105	105
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-6	-6	-6
Sum forpliktelser	-5	15	203	229	35	-208	269	208
Sum før skatt	-685	-28	-992	-1 537	-1 488	573	-4 158	-3 914
Sum etter skatt	-500	-21	-724	-1 122	-1 087	418	-3 035	-2 858

Noten viser resultateffekten ved en økning i markedsrenten på én prosent, for virkelig verdi risiko og flytende rente risiko.

Endring i virkelig verdi (virkelig verdi risiko) vises i de fem første kolonnene, sortert etter forfallstidspunkt på papirene, og er beregnet ved endring i virkelig verdi på rentebærende instrumenter hvis renten hadde vært en prosent høyere ved periodeslutt. Kolonnen «Endring i kontantstrøm» (flytende rente risiko) viser endringen i kontantstrømmer hvis renten hadde vært en prosent høyere gjennom året det rapporteres på. Summen av disse reflekterer den samlede resultateffekten som scenarioet ved en prosents høyere rente hadde gitt konsernet i perioden det rapporteres på.

Virkelig verdi risiko gjelder fastrente papirer hvor markedsverdien på papiret svinger i motsatt takt av markedsrenten. Flytende rente risiko gjelder papirer som har flytende rente, hvor markedsverdien holder seg stabil, men hvor endring i markedsrente gir utslag i endrede løpende inntekter.

Rentepapirer, med følgende egenskaper og klassifiseringer, faller inn under noten; verdipapirer til virkelig verdi over resultatet (flytende og faste rentebetingelser), investeringer som holdes til forfall (kun de med flytende rentebetingelser) og lån og fordringer (kun de med flytende rentebetingelser). Konsernet har ingen rentepapirer klassifisert som tilgjengelig for salg.

Konsernets investeringer i reinteinstrumenter med fast rente, som regnskapsføres til amortisert kost, gir ingen endring i resultatregnskapet ved endring av markedsrente. Tilsvarende gjelder for utstedt gjeld med fast rente regnskapsført til amortisert kost.

Forsikringskontrakter med avkastningsgaranti endrer ikke regnskapsmessig verdi selv om rentenivået endres. Endring i rentenivå har heller ingen innvirkning på den garanterte avkastningen, men vil ha betydning for den oppnådde avkastning som skal dekke avkastningsgarantien. Det skyldes at forsikringsmidlene delvis investeres i gjeldsinstrumenter hvor kontantstrømmene skal bidra til å dekke avkastningsgarantien.

Note 14 KREDITTRISIKO

31.12.15 Millioner kroner	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån > 80% ¹	Boliglån < 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for minoritetens andel
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	32 117	0	31	5	0	0	3 165	35 318	35 243
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	76 046	0	522	253	0	0	18 165	94 987	94 987
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	98 801	553	4 527	10 265	0	0	8 694	122 840	113 182
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	12 224	12 224	12 224
Utlån og fordringer	16 922	0	0	507	0	0	0	17 429	16 576
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 292	0	0	0	0	0	0	1 292	1 263
Utlån	0	0	54 022	0	12 154	1 932	9 504	77 611	77 611
Sum	225 179	553	59 102	11 030	12 154	1 932	51 752	361 702	351 085

Spesifisering av investment grade Millioner kroner	AAA	AA	A	BBB	Sum Investment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	18 157	2 558	7 691	3 711	32 117
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	22 492	16 959	32 460	4 136	76 046
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	42 436	14 153	28 244	13 969	98 801
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	2 608	14 096	219	16 922
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	174	1 118	0	1 292
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	83 085	36 451	83 609	22 035	225 179

31.12.14 Millioner kroner	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån > 80% ¹	Boliglån < 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for minoritetens andel
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	25 973	0	81	1 380	0	0	3 185	30 620	30 620
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	65 097	0	524	3 783	0	0	17 570	86 974	86 947
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	78 877	96	3 098	25 502	0	0	11 207	118 780	110 194
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	12 172	12 172	12 172
Utlån og fordringer	18 447	0	0	3 090	0	0	0	21 536	20 579
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 785	0	0	0	0	0	0	1 785	1 730
Utlån	0	0	49 708	0	11 165	1 505	4 632	67 010	67 010
Sum	190 179	96	53 411	33 755	11 165	1 505	48 766	338 878	329 252

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

Note 14 KREDITTRISIKO (FORTS.)

Spesifisering av investment grade Millioner kroner	AAA	AA	A	BBB	Sum Investment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	13 457	1 988	9 723	806	25 973
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	16 803	15 601	29 821	2 872	65 097
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	21 836	21 495	24 574	10 972	78 877
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	6 244	12 202	0	18 447
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	177	1 608	0	1 785
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	52 096	45 504	77 929	14 650	190 179

Med kredittrisiko menes risikoen for at motparten ikke skal klare å møte sine forpliktelser til konsernet. I denne tabellen er kredittrisikoen målt ved ratingbyråers estimater på hvor høy kredittverdighet de ulike utstederne av rentepapirer har. For eiendeler som ikke er ratet så er de lagt i andre kategorier som beskriver kredittrisiko, eksempelvis sektor og garantier.

Det er lagt vekt på at kreditteksponeringen er diversifisert for å unngå konsentrasjon av kredittrisiko mot enkelte debitorer. For å overvåke kredittrisiko i utlånene og investeringene er det nedsatt en egen kredittkomite som møtes på jevnlig basis. Grensene for kredittrisiko mot den enkelte debitor fastsettes av komiteen. Endringer i debitors kredittvurdering overvåkes og følges opp av KLP Kapitalforvaltning AS.

Konsernet har god balanse mellom norske obligasjoner og internasjonale obligasjoner, og har en portefølje av utelukkende gode kreditter. Konsernet har en høy konsentrasjon av gjeldsinstrumenter rettet mot norsk offentlig sektor, dog dette ikke impliserer konsentrasjonsrisiko i ordinær forstand siden motpartsrisikoen er vurdert som minimal i denne sektoren.

I noteinndelingen er det benyttet rating fra Standard & Poor's, Moodys og Fitch. Ratingen er konvertert til S&P sin ratingtabell, hvor AAA er tilknyttet papirer med høyest kredittverdighet. Laveste rating av de tre er benyttet. Alle tre ratingselskaper er likestilte som grunnlag for investeringer i rentepapirer. Det som er klassifisert som «Øvrige» er i all hovedsak verdipapirer utstedt av kraftselskaper og andre foretaksobligasjoner; dette beløper seg til 51,8 milliarder per 31.12.2015. Konsernet har strenge retningslinjer for investeringer i rentepapirer, som også gjelder for investeringer som faller inn under kategorien Øvrige.

Linjene i noten er sammenfallende med balanseoppsettet. Unntakene er gjeldsinstrumenter til virkelig verdi som er delt opp i tre kategorier i noten og utlån som vist samlet i noten, men som befinner seg på to linjer i balansen (virkelig verdi og amortisert kost).

Konsernregnskapet skal vise enheter konsernet anses å ha kontroll over. Dette gir inntrykk av en høyere risiko enn hva som er reelt, da risiko som konsernet ikke bærer vises i regnskapet. I ytterste kolonne vises det kun selskaper, og faktisk eierskap i fond som konsernet har ved periodeslutt.

Note 14 KREDITTRISIKO (FORTS.)

Millioner kroner	31.12.15		31.12.14	
	Konsolidert	Justert for minoritetens andel	Konsolidert	Justert for minoritetens andel
TI STØRSTE MOTPARTER				
Motpart 1	14 247	13 712	11 623	11 583
Motpart 2	10 180	9 602	9 745	9 441
Motpart 3	9 091	9 091	6 749	6 749
Motpart 4	6 247	6 247	5 490	5 490
Motpart 5	6 118	5 816	5 420	4 773
Motpart 6	5 907	4 347	4 748	4 704
Motpart 7	4 566	3 526	3 563	3 438
Motpart 8	3 419	3 327	3 226	3 195
Motpart 9	3 378	3 283	3 164	3 164
Motpart 10	3 325	3 247	3 137	2 994
Totalt	66 478	62 199	56 866	55 531

Tabellen ovenfor viser de ti største motpartene KLP konsernet har eksponering mot. Beløpene oppgitt er balanseført verdi. «Justert for minoritetens andel» inkluderer kun det som er i konsernets eie og hvor konsernet innehar reell kredittrisiko. Majoriteten av de ti største motpartene er enten finansinstitusjoner eller motparter omfattet av en offentlig garanti (statlig eller kommunal garanti).

Note 15 FORSIKRINGSMESSIGE AVSETNINGER I LIVSFORSIKRING

Millioner kroner	31.12.2015	31.12.2014
Premiereserve - ordinær tariff	356 199	332 416
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	15 540	10 511
Tilleggsavsetning	20 322	17 150
Kursreguleringsfond	21 529	19 578
Andre avsetninger	209	257
Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring - kontraktsfastsatte forpliktelser	413 799	379 912

Millioner kroner	31.12.2015	31.12.2014
Premiereserve	1 175	833
Innskuddsfond	8	9
Avsetning i innskuddsbasert livsforsikring	1 183	842

Note 16 FRIGJORTE RESERVER

Som følge av nytt regleverk om uføreytelser i offentlig tjenstepensjon har konsernet i 2015 frigjort reserver. Endring i uførefinansiering, ny uføretariff og spesielle forhold i sykepleierordningen frigjør 19 644 millioner kroner fra premiereserver kontraktsfastsatte og investeringsvalg. Midlene er i konsernregnskapet disponert til styrking av kundens premiefond, reduksjon av grunnlagsrenten og styrking av risikoutjevningfond.

Millioner kroner	
FRIGJORTE RESERVER	
Endring uførefinansiering	10 270
Ny uføretariff	5 135
Spesielle forhold i sykepleierordningen	4 239
Sum	19 644
Millioner kroner	
31.12.15	
DISPONERING AV FRIGJORTE RESERVER	
Til premiefond	4 687
Til reduksjon av grunnlagsrente	12 389
Til risikoutjevningfond	2 567
Sum	19 644

Note 17 KAPITALFORHOLD

Solvens II er innført fra 01.01.2016 og beregningen av solvensmargin endres fullstendig samtidig med at tidligere krav til kapitaldekning og kjernekapitaldekning bortfaller. I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelse til virkelig verdi. For eiendeler som har en lavere verdi i regnskapet legges derfor merverdiene til. For konsernets forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningfond og supplerende kapital. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5 % av selskapets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er begrenset oppad til 50 % av kapitalkravet.

Ansvarlige lån med første renteendring i 2016 og 2017 kan derfor innfris uten at det påvirker kapitaldekningen.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er selskapets kapitaldekning 181 % som er godt over selskapets mål om minst 130 %. Med det midlertidige fradraget er kapitaldekningen 266 %.

	31.12.2015
Kapitaldekning	11,7 %
Kjernekapitaldekning	8,3 %
Solvens I	266 %
Solvens II	181 %

Milliarder kroner	31.12.2015	31.12.2015	
FORENKLET SOLVENS II BALANSE			
Eiendeler, bokført	462	Beste Estimat	417
Merverdier holdt til forfall / lån og fordringer	11	Risikomargin	13
Merverdier øvrige utlån	1	Utsatt skatteforpliktelse	0
Øvrige mer/mindreverdier	0	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	11
		Risikoutjevningfond	3
		Andre forpliktelser	11
Sum eiendeler	474	Sum gjeld	455
		Fondsobligasjonslån	2
		Basiskapital - kapitalgruppe 1	20
		Ansvarlige lån	10
		Risikoutjevningfond	4
		Basiskapital - kapitalgruppe 2	13
		Supplerende kapital	9
		Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	9
		Frdrag for maks. kapital i gruppe 2	-14
		Sum kapitalgruppe 2	8
		Ansvarlig kapital under Solvens II	27
		Solvenskapitalkrav (SCR)	15
		Minstekapitalkrav (MCR)	4
		Kapitaldekning Solvens II	181 %

Note 18 PRESENTASJON AV EIENDELER OG GJELD SOM ER GJENSTAND FOR NETTO OPPGJØR

31.12.15 Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/ gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto			Netto beløp Justert for minoritetens andel
				Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kantaranter	Netto beløp	
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 292	0	1 292	-649	-647	58	58
Repoer	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 292	0	1 292	-649	-647	58	58
GJELD							
Finansielle derivater	7 993	0	7 993	-649	-4 447	2 909	2 563
Repoer	1 434	0	1 434	0	0	1 434	1 434
Sum	9 427	0	9 427	-649	-4 447	4 343	3 997

31.12.14 Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/ gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto			Netto beløp Justert for minoritetens andel
				Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kantaranter	Netto beløp	
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 785	0	1 785	-1 093	-602	144	53
Repoer	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 785	0	1 785	-1 093	-602	144	53
GJELD							
Finansielle derivater	11 549	0	11 549	-1 093	-6 893	3 563	3 077
Repoer	1 283	0	1 283	0	0	1 283	1 283
Sum	12 832	0	12 832	-1 093	-6 893	4 846	4 360

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av netting avtaler i konsernet; hvilke muligheter konsernet har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike netting avtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen.

De konsoliderte tallene inkluderer alle enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. I tillegg viser ytterste kolonne hvilket reelt nettobeløp som gjenstår om konsernet motregner avtalene; noe som kun inkluderer konsernselskaper av ordinær art.

Note 19 ANNEN KORTSIKTIG GJELD

Millioner kroner	31.12.15	31.12.14
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	168	207
Forskuddstrekk pensjonsordning	329	287
Leverandørgjeld	681	670
Forhåndsinnkalt tilskudd til forsikringsvirksomheten	106	96
Øvrig kortsiktig gjeld	2 972	4 711
Sum annen kortsiktig gjeld	4 255	5 971

Note 20 PENSJONSFORPLIKTELSER EGNE ANSATTE

Millioner kroner	31.12.15	31.12.14
Balanseført netto forpliktelse 01.01	755	623
Resultatført pensjonskostnad	141	-6
Resultatført finanskostnad	23	25
Aktuarielle gevinster og tap (Estimatavvik)	-195	218
Innbetalt premie / tilskudd inkl. arbeidsgiveravgift	-89	-106
Balanseført netto forpliktelse 31.12	634	755

Forutsetninger	31.12.15	31.12.14
Diskonteringsrente	2,70 %	2,30 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,75 %
G-regulering	2,25 %	2,50 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,73 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %

Effekten av endringer i forutsetningene er en reduksjon av forpliktelsen med 195 millioner kroner i 2015. Endringen er ført i utvidet resultat i resultatregnskapet.

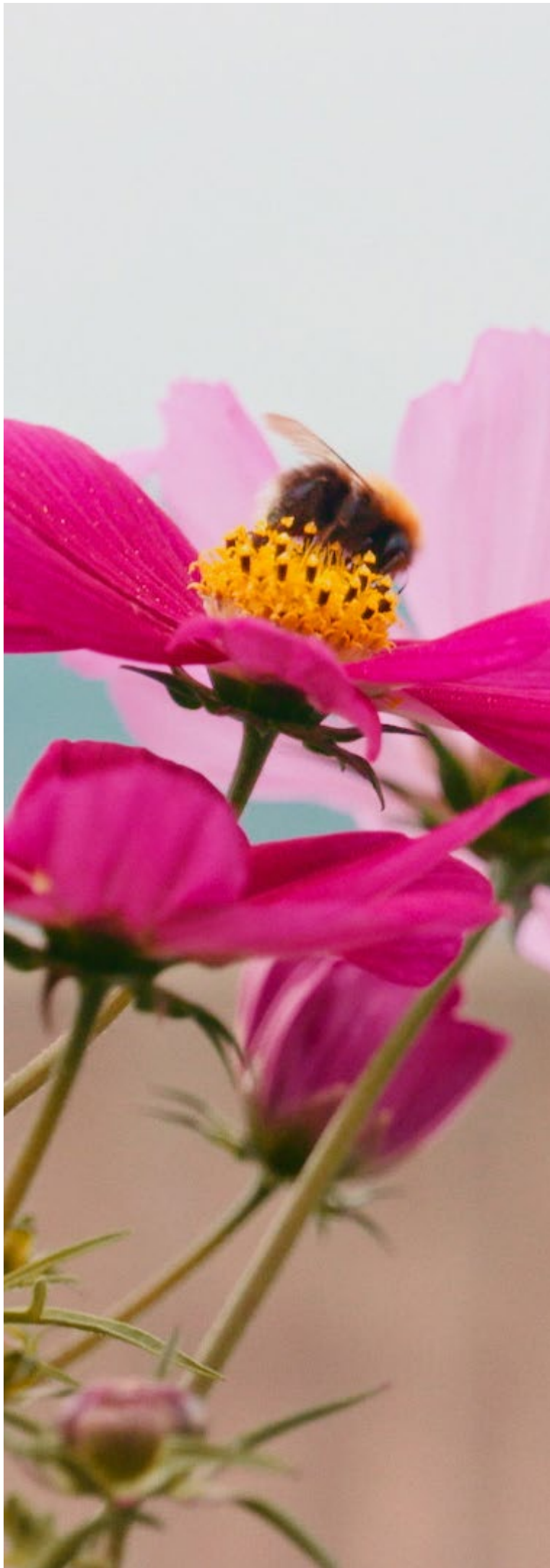
Nøkkeltall – akkumulert

Millioner kroner	4. kvartal 2015	3. kvartal 2015	2.kvartal 2015	1. kvartal 2015	4. kvartal 2014	3. kvartal 2014	2. kvartal 2014	1. kvartal 2014
KLP Konsern								
Resultat før skatt	5 128	1 889	1 334	665	1 189	1 430	799	379
Forvaltningskapital	543 363	526 731	526 044	513 221	490 894	470 331	442 463	421 491
Egenkapital	23 807	20 233	18 718	18 209	17 558	17 893	16 032	15 645
Kapitaldekning	11,7 %	11,0 %	11,0 %	9,1 %	9,2 %	9,2 %	9,2 %	9,8 %
Antall ansatte i konsernet	939	920	914	906	899	886	877	863
Kommunal Landspensjonskasse								
Resultat før skatt	4 858	1 613	1 161	592	959	1 439	839	319
Premieinntekter for egen regning	38 789	31 985	25 548	15 948	62 454	54 570	37 414	26 192
- herav tilflyttet premiereserve	9 247	9 273	9 594	10 035	30 175	30 970	21 072	21 580
Erstatninger for egen regning	15 277	11 397	7 574	3 771	17 996	14 292	10 597	7 222
- herav fraflyttet premiereserve, tilleggsavs. og kursreguleringsfond	147	147	147	126	4 364	4 213	4 106	4 106
Eiendeler i kollektivporteføljen	421 835	405 551	409 164	403 452	387 982	363 999	346 495	336 616
Eiendeler i investeringsvalgporteføljen	2 050	2 020	2 056	1 978	1 958	1 890	1 850	1 809
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	412 363	405 343	406 927	398 314	378 602	367 814	350 962	335 180
- herav fond med garantert avkastning	354 905	357 269	352 857	345 233	331 240	325 401	310 159	300 475
Ansvarlig kapital	28 340	26 161	25 364	20 172	19 951	19 393	18 115	18 159
Risikoresultat I	498	473	294	180	701	422	78	54
Risikoresultat II ¹	19 644	0	0	0	0	0	0	0
Avkastningsresultat	3 452	2 134	2 607	1 332	5 059	1 390	1 220	604
Administrasjonsresultat	264	197	132	58	345	261	123	36
Soliditetskapital	87 443	80 101	79 171	80 217	73 909	64 842	59 459	52 469
Solvensmargindekning (solvens I)	280 %	245 %	241 %	222 %	228 %	213 %	209 %	215 %
Kapitaldekning	12,2 %	11,4 %	11,3 %	9,5 %	9,5 %	9,6 %	9,6 %	10,1 %
Kjernekapitaldekning	8,6 %	7,9 %	7,7 %	8,1 %	8,1 %	8,1 %	8,0 %	8,5 %
Bokført avkastning kollektivporteføljen	3,6 %	2,6 %	2,0 %	1,0 %	4,3 %	2,6 %	1,8 %	0,9 %
Verdijustert avkastning kollektivporteføljen	4,0 %	2,0 %	2,3 %	2,2 %	6,9 %	4,9 %	3,6 %	1,4 %
Avkastning investeringsvalgporteføljen	4,0 %	1,7 %	2,5 %	2,3 %	6,7 %	4,7 %	3,5 %	1,1 %
Avkastning selskapsporteføljen	4,8 %	3,2 %	2,4 %	1,3 %	7,3 %	5,3 %	4,0 %	1,2 %
KLP Skadeforsikring AS								
Resultat før skatt	172,8	46,3	19,5	1,2	304,2	168,2	137,2	13,6
Forfalt bruttopremie	1 113,3	958,8	828,7	633,2	921,3	781,9	667,1	490,0
Premieinntekter for egen regning	1 035,1	768,4	503,4	246,7	841,9	622,8	410,0	201,9
Egenkapital	1 082,0	967,1	940,5	934,1	907,7	883,0	873,1	791,5
Skadeprosent	77,7 %	86,1 %	93,7 %	131,6 %	68,8 %	76,1 %	71,8 %	91,5 %
Combined-ratio	98,8 %	106,4 %	114,0 %	153,8 %	91,9 %	97,9 %	95,7 %	116,6 %
Avkastning på midler til forvaltning	4,4 %	2,5 %	2,3 %	1,9 %	6,5 %	4,6 %	3,5 %	1,4 %
Kapitaldekning	48,9 %	41,4 %	40,0 %	41,8 %	44,0 %	37,8 %	37,0 %	37,1 %
Ansvarlig kapital	1 059,9	884,2	882,7	884,4	895,4	771,1	771,5	770,5
Årlig premievolum person	354,4	344,3	329,9	312,7	295,7	274,2	259,0	242,7
Årlig premievolum arbeidsgiver	762,2	769,7	763,9	756,6	629,5	634,6	649,9	644,7
Netto nyttegning (akkumulert innenfor året.)	112,1	64,1	47,3	26,4	57,0	41,1	16,5	20,7

¹ Endring i uførefinansiering, ny uføretariff og spesielle forhold i sykepleierordning frigjør 19 644 millioner kroner fra premiereserve i 2015.

Nøkkeltall – akkumulert (Forts)

Millioner kroner	4. kvartal 2015	3. kvartal 2015	2.kvartal 2015	1. kvartal 2015	4. kvartal 2014	3. kvartal 2014	2. kvartal 2014	1. kvartal 2014
KLP Bedriftspensjon AS								
Resultat før skatt	-24,2	-15,6	-6,8	-7,1	-22,7	-15,7	-9,3	-5,6
Premieinntekter for egen regning	485,6	378,1	235,7	113,2	409,9	324,8	258,2	191,4
- herav tilflyttet premiereserve	149,7	128,3	72,7	34,4	149,3	138,5	135,1	132,7
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	2 618,6	2 491,3	2 405,1	2 330,1	2 152,2	2 055,3	1 997,1	1 899,5
- herav fond med garantert avkastning	1 293,4	1 274,6	1 389,4	1 383,4	1 310,3	1 153,7	1 137,8	1 133,4
Avkastningsresultat	22,8	13,1	10,0	5,5	17,3	11,5	12,0	1,8
Risikoresultat	-1,8	-1,4	3,1	-2,0	5,2	3,3	3,2	3,0
Administrasjonsresultat	-27,5	-19,3	-13,5	-7,1	-30,7	-22,1	-14,5	-7,6
Ansvarlig kapital	295,2	96,6	103,6	104,5	84,5	92,6	100,3	79,2
Soliditetskapital	461,0	254,4	258,0	295,4	265,4	239,8	235,4	197,8
Solvensmargindekning	445 %	164 %	181 %	184 %	167 %	184 %	188 %	161 %
Kapitaldekning	35,4 %	12,7 %	14,2 %	14,5 %	12,7 %	14,2 %	15,6 %	12,9 %
Bokført kapitalavkastning kollektivportefølje	4,8 %	3,4 %	2,4 %	1,3 %	4,6 %	3,5 %	2,7 %	1,0 %
Verdijustert kapitalavkastning kollektivportefølje	4,7 %	2,8 %	2,5 %	2,0 %	6,1 %	4,3 %	3,2 %	1,2 %
Avkastning innskuddspensjon med investeringsvalg	2,1 %	-0,9 %	2,5 %	3,3 %	8,8 %	6,9 %	6,1 %	1,7 %
Avkastning selskapsportefølje	0,9 %	0,5 %	0,7 %	0,8 %	3,6 %	2,5 %	1,9 %	0,8 %
KLP Banken Konsern								
Resultat før skatt	49,6	34,4	17,1	-1,8	28,3	29,9	28,7	10,4
Netto renteinntekter	187,1	133,1	81,4	38,4	133,1	92,4	64,0	31,4
Øvrige driftsinntekter	67,9	51,0	34,1	17,2	68,0	50,6	33,7	16,7
Driftskostnader og avskrivninger	-170,2	-122,1	-84,5	-46,3	-157,4	-105,3	-69,8	-38,2
Netto realisert/urealisert endring finansielle instrumenter til virkelig verdi	-34,1	-27,7	-14,1	-11,6	-14,4	-6,7	6,3	3,9
Innskudd	7 426,2	7 279	7 305	7 128	6 251	5 486	5 079	4 706
Utlån med pant i bolig	10 713,1	10 438	9 604	9 439	8 608	6 527	5 840	4 817
Utlån med offentlig garanti	15 646,3	15 808	15 591	15 951	16 338	16 045	16 314	16 560
Misligholde lån	29,3	27	34	26	26	18	8	10
Innlån ved utstedelse av verdipapirer	21 901,7	19 941	20 777	21 553	21 687	20 244	19 604	19 753
Andre innlån	0	0	0	0	0	0	0	1
Forvaltningskapital	31 285	29 267	29 814	30 470	29 755	27 674	26 446	26 104
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	30 520	29 511	29 785	30 112	27 881	26 842	26 228	26 057
Egenkapital	1 509	1 495	1 280	1 266	1 285	1 289	1 290	1 279
Rentenetto	0,61 %	0,45 %	0,27 %	0,13 %	0,48 %	0,34 %	0,23 %	0,12 %
Resultat av ordinær drift før skatt	0,16 %	0,12 %	0,06 %	-1,01 %	0,10 %	0,12 %	0,12 %	0,05 %
Egenkapitalavkastning før skatt	3,92 %	2,67 %	1,32 %	-0,14 %	2,24 %	2,40 %	2,42 %	1,07 %
Kapitaldekning	17,3 %	17,9 %	15,1 %	15,6 %	16,7 %	18,4 %	20,1 %	20,2 %
Antall personkunder	39 759	38 248	37 335	35 677	33 104	30 822	29 670	28 623
Herav medlemmer i KLP	27 448	26 337	25 586	24 270	22 291	20 627	19 808	19 145
KLP Kapitalforvaltning AS								
Resultat før skatt	46,1	44,7	30,5	22,1	56,3	42,8	11,7	-13,8
Totale midler til forvaltning	398 471	382 580	383 411	391 040	370 840	344 133	326 200	314 584
Midler forvaltet for eksterne kunder	44 797	40 892	40 388	41 023	36 130	31 129	30 151	28 157

Ikke-finansielt regnskap
KLP konsern

Ikke-finansielt regnskap

KLP konsern

Note	Pr 4. kvartal 2015	Pr 3. kvartal 2015	Pr 2. kvartal 2015	Pr 1. kvartal 2015	2014	2013	2012	2011
ANSVARLIGE INVESTERINGER								
Antall selskaper utelukket fra investeringsporteføljen	124	108	108	99	99	69	64	64
Antall nye selskaper utelukket fra investeringsporteføljen akkumulert	20	0	10	0	31	9	1	6
Antall reinkluderte selskaper i investeringsporteføljen akkumulert	4	0	1	0	1	4	1	1
Antall generalforsamlinger i norske selskaper hvor KLP har stemt (andel)	97 (91%)	92 (92%)	80 (92%)	5 (83%)	105 (93%)	95 (95%)	113 (92%)	130
Antall generalforsamlinger i utenlandske selskaper hvor KLP har stemt (andel)	2 448 (83%)	2 165 (82%)	1 908 (82%)	282 (62%)	2 439 (82%)	2 259 (76%)	2 099 (75%)	1662
1 Antall selskaper KLP har fulgt opp	176	116	70	24	109	41	143	96
Markedsverdi for investeringer i fornybar energi i Norge (millioner kroner)	20 189	21 036	20 632	20 269	19 876	18 865		
Markedsverdi for investeringer i fornybar energi i utviklingsland (millioner kroner)	226	200	187	136	131	36		
Markedsverdi for investeringer i bank og finans i utviklingsland (millioner kroner)	229	220	224	203	201	8		
ANSATTE								
Antall ansatte	939	920	914	906	899	856	808	775
Akkumulert sykefravær	4,2 %	4,2 %	4,2 %	4,5 %	4,7 %	3,9 %	4,2 %	4,6 %
Sykefravær (inneværende kvartal)	4,3 %	3,7 %	3,6 %	4,5 %				
MILJØ								
2 Energiforbruk kWh KLP Huset	3 276 544	2 406 113	1 770 235	1 015 186	3 452 909	3 487 989	3 795 878	3 489 425
2 Energiforbruk kWh egne kontorer Trondheim	232 399	172 955	128 761	75 463	230 936	254 063	221 703	165 135
2 Energiforbruk kWh eget kontor Bergen	413 699	297 208	248 205	156 124	416 813	507 026	445 918	460 518
2 Kilo CO ₂ -ekvivalenter fra fly	650 557	511 119	379 207	198 676	652 324	609 203	387 429	333 081

NOTE 1 DIALOG

Antall selskaper som KLP har vært i direkte kontakt med i angitt tidsrom angående sosiale- miljø-, eller styringsmessige utfordringer knyttet til selskapets drift. Dette inkluderer både selskaper som har tatt initiativet til å kommunisere hvordan de håndterer samfunnsansvarsutfordringer på en positiv måte, samt tilfeller hvor KLP har innledet kontakt på bakgrunn av bekymringsverdige opplysninger.

NOTE 2 ENERGIFORBRUK

1 kWh tilsvarende ca 117g CO₂-ekvivalenter med «Nordisk miks». Ny og forbedret rapportering av CO₂-utslipp fra flyreiser ble innført fra og med 2013. De rapporterte tallene fra tidligere perioder er dermed ikke direkte sammenlignbare. Energiforbruk for Trondheim pr. 2 kvartal er justert opp grunnet tidligere feilrapportering.

Regnskap

Kommunal Landspensjonskasse

Resultatregnskap

Kommunal Landspensjonskasse

Note	Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
3	Premieinntekter for egen regning	6 803	7 884	38 789	62 454
	Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	2 350	1 685	5 832	3 192
	Renteinntekter/utbytte på finansielle eiendeler	2 008	2 139	8 469	8 257
	Verdiendringer på investeringer	4 867	234	7 082	8 358
	Realisert gevinst og tap på investeringer	-1 330	3 251	-5 955	3 630
	Netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen	7 895	7 309	15 428	23 436
	Netto inntekter fra investeringer i investeringsvalgporteføljen	45	38	77	120
	Andre forsikringsrelaterte inntekter	223	253	888	855
4	Erstatninger	-3 880	-3 705	-15 277	-17 996
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - kontraktsfaste forpliktelser	7 404	-10 627	-16 604	-64 067
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - særskilt investeringsportefølje	130	-70	57	-92
	Midler tilordnet forsikringskontraktene - kontraktsfaste forpliktelser	-15 213	-1 470	-17 508	-3 414
5	Forsikringsrelaterte driftskostnader	-245	-215	-922	-752
	Andre forsikringsrelaterte kostnader	-225	-221	-874	-797
	Resultat av teknisk regnskap	2 937	-824	4 054	-253
	Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen	443	419	1 213	1 446
	Andre inntekter	4	7	13	16
	Forvaltningskostnader og andre kostnader knyttet til selskapsporteføljen	-139	-82	-422	-250
	Resultat av ikke-teknisk regnskap	309	344	804	1 212
	Resultat før skattekostnad	3 245	-480	4 858	959
14	Skattekostnader	262	68	58	35
	Resultat før andre resultatkomponenter	3 508	-412	4 916	994
	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger - ytelser til ansatte	61	-54	124	-147
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	-15	15	-31	40
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	46	-40	93	-107
	Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av EK-metoden	41	-42	71	-71
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-10	23	-20	23
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	-8	5	-13	13
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	23	-14	39	-35
	Utvidet resultat	69	-53	132	-143
	TOTALRESULTAT	3 576	-465	5 047	852

Balanse

Kommunal Landspensjonskasse

Note	Millioner kroner	31.12.2015	31.12.2014
EIENDELER			
EIENDELER I SELSKAPSPORTEFØLJEN			
	Immaterielle eiendeler	454	391
7	Investeringseiendommer	893	890
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	1 673	1 471
	Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	3 333	2 694
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	16 304	9 694
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	9 458	8 489
	Fordringer	759	894
14	Eiendeler ved skatt	101	88
	Andre eiendeler	693	479
	Sum eiendeler i selskapsporteføljen	33 669	25 090
EIENDELER I KUNDEPORTEFØLJENE			
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	53 386	42 396
	Aksjer og andeler i tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	364	244
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	162 588	147 393
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	205 497	197 949
	Sum eiendeler i kollektivporteføljen	421 835	387 982
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	264	257
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	678	654
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	1 108	1 047
	Sum eiendeler i investeringsvalgporteføljen	2 050	1 958
	SUM EIENDELER	457 554	415 030
EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSER			
	Innskutt egenkapital	10 422	9 173
	Risikoutjevningfond	3 364	528
	Annen opptjent egenkapital	9 964	7 754
6	Ansvarlig lånekapital mv.	11 105	4 676
10	Forsikringsforpliktelser i livsforsikring - kontraktsfastsatte forpliktelser	410 393	376 681
10	Forsikringsforpliktelser i livsforsikring - særskilt investeringsportefølje	1 970	1 921
	Avsetninger for forpliktelser	423	503
6,9	Forpliktelser	9 793	13 638
	Påløpte kostnader og mottatte ikke opptjente inntekter	120	157
	SUM EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSER	457 554	415 030
POSTER UTENOM BALANSEN			
	Betingede forpliktelser	13 721	12 748

Egenkapitaloppstilling

Kommunal Landspensjonskasse

2015 Millioner kroner	Innskutt egenkapital	Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2015	9 173	528	7 754	17 454
Resultat		2 836	2 079	4 916
Utvidet resultat			132	132
Totalresultat		2 836	2 211	5 047
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 249			1 249
Sum transaksjoner med eierne	1 249			1 249
Egenkapital 31.12.2015	10 422	3 364	9 964	23 751

2014 Millioner kroner	Innskutt egenkapital	Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2014	7 659	170	7 260	15 089
Resultat		358	637	994
Utvidet resultat			-143	-143
Totalresultat		358	494	852
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 514			1 514
Sum transaksjoner med eierne	1 514			1 514
Egenkapital 31.12.2014	9 173	528	7 754	17 454

Kontantstrømoppstilling

Kommunal Landspensjonskasse

Millioner kroner	01.01.2015- 31.12.2015	01.01.2015- 30.09.2015	01.01.2015- 30.06.2015	01.01.2015- 31.03.2015	01.01.2014- 31.12.2014
Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter	-6 133	-6 267	-4 713	79	-1 276
Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter ¹	-130	-82	-53	-16	-145
Netto kontantstrøm fra finansieringsaktiviteter ²	6 483	6 464	5 275	6	1 514
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	219	115	509	69	92
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	434	434	434	434	342
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	654	549	943	504	434

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld.

Noter til regnskapet

Kommunal Landspensjonskasse

Note 1 REGNSKAPSPRINSIPPER OG ESTIMATER

Regnskapsprinsipper

Regnskapet i denne delårsrapporten viser regnskapet for Kommunal Landspensjonskasse (KLP), for perioden 01.01.2015 – 31.12.2015. Regnskapet er ikke revidert.

Delårsregnskapet er avlagt etter Forskrift av 16. desember 1998 nr. 1241: Forskrift om årsregnskap m.m. for forsikrings-selskaper (årsregnskapsforskriften) og IAS 34 Delårsrapportering. Delårsregnskapet er utarbeidet etter samme prinsipper som årsregnskapet for 2014 med mindre annet er oppgitt. Det er ingen endringer i regnskapsprinsipper i 4. kvartal som har hatt vesentlig betydning for det avlagte kvartalsregnskapet.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2014. Dette fås ved henvendelse til KLPs hovedkontor i Dronning Eufemias gate 10, eller på klp.no.

Denne delårsrapporten viser en foreløpig disponering av selskapets resultat. Årets resultatdisponering blir først vedtatt på selskapets styremøte den 30. mars 2016, der årsregnskapet for 2015 skal behandles.

Regnskapsestimater

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskaps-tallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

Pensjonsforpliktelser egne ansatte

Oppdatert veiledning om fastsettelse av pensjonsforutsetninger ut-gitt av NRS i januar 2016 er lagt til grunn for oppdatert måling av beste estimat for påløpte forpliktelse og midler per 31.12.2015. Forutsetningene viser noe endring i parameterne i forhold til det som ble benyttet i kvartalsregnskapet per 30.09.2015 og 31.12.2014. De angitte beregningsforutsetningene er beheftet med usikkerhet, og KLP må selv fastsette forutsetningene basert på en konkret vurdering av sin pensjonsordning.

Forutsetninger	31.12.2014	30.09.2015	31.12.2015	Endring i 4. kv. 2015	Endring i året
Diskonteringsrente	2,30 %	2,50 %	2,70 %	0,20 %	0,40 %
Lønnsvekst	2,75 %	2,50 %	2,50 %	0,00 %	-0,25 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,50 %	2,25 %	2,25 %	0,00 %	-0,25 %
Pensjonsregulering	1,73 %	1,48 %	1,48 %	0,00 %	-0,25 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	14,10 %	0,00 %	0,00 %

Effekten av endringene i pensjonsforutsetningene reduserer pensjonsforpliktelsen for egne ansatte med 61 millioner kroner i 4. kvartal og 124 millioner kroner for året.

Note 2 VERDIENDRING EIENDOMSINVESTERINGER

Porteføljen av investeringseiendommer inklusive investeringseiendommer eid via datterselskaper er verddivurdert per 31. desember 2015.

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
Verdiregulering inkludert valutaendringer	1 839	1 298	3 758	1 518
Valutasikring	-335	-1 107	-1 097	-686
Netto verdiregulering inkludert valutasikring	1 504	191	2 661	832

Note 3 PREMIEINNTEKTER FOR EGEN REGNING

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
Forfalte premier, brutto	6 830	8 681	29 543	32 283
Avgitte gjenforsikringspremier	-1	-1	-2	-3
Overføring av premiereserve fra andre ¹	-26	-795	9 247	30 175
Sum premieinntekter for egen regning	6 803	7 884	38 789	62 454

¹ Overføring av premiereserver fra andre for 4. kvartal 2014 og 2015 er negativ. Årsaken til dette er at KLP først ved endelig sluttavregning for tilflytting av nye kunder får opplyst kundenes respektive fordeling mellom premiereserve, tilleggsavsetninger og premiefond. Ved sluttavregningen gjøres det derfor en ompostering fra premiereserve til premiefond og tilleggsavsetninger.

Note 4 ERSTATNINGER

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
Utbetalte erstatninger	3 865	3 645	15 139	13 629
Endring i erstatningsavsetninger	15	-92	-10	4
Overføring av premiereserve til andre	0	151	147	4 364
Sum erstatninger	3 880	3 705	15 277	17 996

Note 5 FORSIKRINGSRELATERTE DRIFTSKOSTNADER

Millioner kroner	4. kvartal 2015	4. kvartal 2014	Året 2015	Året 2014
Personalkostnader ¹	159	146	554	433
Avskrivninger og nedskrivninger	25	19	80	79
Andre driftskostnader	61	50	289	240
Sum forsikringsrelaterede driftskostnader	245	215	922	752

¹ I 2014 ble det innarbeidet en planendring i pensjonsforpliktelsen. Effekten av planendringen var en reduksjon av pensjonsforpliktelsen på 77,7 MNOK.

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter KLP verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad

på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsespesifikk informasjon.

For denne noten kan kategoriseringen av finansielle instrumenter deles opp i tre ulike nivåer; balanseklassifisering, regnskapsklassifisering og type instrument. Det er siste kategori, type instrument, hvor det gis informasjon på hvordan virkelig verdi er utledet.

Finansielle instrumenter som måles til amortisert kost

Denne kategorien inkluderer:

- Investeringer som holdes til forfall
- Obligasjoner klassifisert som utlån og fordring
- Øvrige utlån og fordringer
- Ansvarlig lånekapital (forpliktelse)

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rente metode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten. I denne noten opplyses det forøvrig om virkelig verdi på de finansielle instrumentene som måles til amortisert kost.

Finansielle instrumenter som måles til virkelig verdi

Denne kategorien inkluderer:

- Egenkapitalinstrumenter
- Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi
- Derivater (eiendeler og forpliktelser)
- Gjeld til kredittinstitusjoner (forpliktelse)

Nedenfor er det listet hvilke ulike typer finansielle instrumenter som faller inn under de ulike regnskapskategoriene og hvordan virkelig verdi blir beregnet.

Investeringer som holdes til forfall

Obligasjoner klassifisert som utlån og fordring
Gjeldsinstrumenter som måles til virkelig verdi

a) Utenlandske rentepapirer

Utenlandske rentepapirer prises i hovedregel på bakgrunn av priser innhentet fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom flere ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes:

- Barclays Capital Indices
- Bloomberg
- Reuters

Barclays Capital Indices har førsteprioritet (de dekker henholdsvis utenlandsk stat og utenlandsk kreditt). Deretter benyttes Bloomberg med bakgrunn i Bloombergs priskilde Business Valuator Accredited in Litigation (BVAL). BVAL inneholder verifiserte priser fra Bloomberg. Sisteprioritet er Reuters.

b) Norske rentepapirer - stat

Til prising av norske statsobligasjoner benyttes Bloomberg som kilde. Det er Oslo Børs som leverer prisen (via Bloomberg). Kursene sammenlignes med kursene fra Reuters for å avdekke eventuelle feil.

c) Norske rentepapirer - annet enn stat

Norske rentepapirer unntatt stat prises hovedsakelig direkte på kurser fra Nordic Bond Pricing. For de papirene som ikke inngår hos Nordic Bond Pricing prises teoretisk. Teoretisk pris skal baseres på antatt nåverdi ved salg av posisjonen. Diskontering gjøres ved å benytte en nullkupongkurve. Nullkupongkurven oppjusteres med en kredittspread som skal hensynta obligasjonens risiko. Kredittspreaden beregnes ut fra en spreadkurve hvor obligasjonens durasjon hensyntas. Nordic Bond Pricing er hovedkilde for spreadkurver. Disse

leverer selskapsesifikke kurver og kurver for norske sparebanker, kommuner og kraft. Sparebanker har ulike spreadkurver basert på forvaltningskapital.

I tillegg til Nordic Bond Pricing, distribuerer norske banker spredder for et utvalg utstedere. Det kan benyttes spreadkurver basert på en data fra disse fire. Slike spreadkurver skal som hovedregel legges til grunn et likevektet gjennomsnitt fra de fire bankene.

d) Rentepapirer utstedt av utenlandske foretak, men denominert i kroner

Virkelig verdi beregnes etter samme hovedprinsippene som for norske rentepapirer beskrevet ovenfor.

Øvrige utlån og fordringer

e) Utlån til kommuner og foretak med kommunal garanti

Fordringene verdsettes ved hjelp av en verdsettelsesmodell som benytter relevante kredittpåslagsjusteringer innhentet i markedet. For utlånene som er til kommuner, fylkeskommuner og kommunalt støttede prosjekter benyttes observerbare rentekurver og kredittrentedifferansekurver i en verdsettelsesmodell som neddiskonterer fremtidig kontantstrøm. Kredittpåslagene som modellberegningene benytter tar utgangspunkt i kvoteringer fra tre ulike kursstillere. Det gjøres en vurdering av kvaliteten i kvoteringene ved å sammenlikne dem innbyrdes og mot forrige mottatte observasjon samt annen markedsinformasjon.

For garanterte utlån beregnes virkelig verdi som neddiskontert kontantstrøm basert på samme rentekurver som direktelånene, men kredittmarginen er i utgangspunktet basert på initiell margin. Garantier handles bilateralt og ikke over åpne markedsplasser som for eksempel en børs (OTC) og prises derfor ikke i markedet. Initiell margin det er inngått enighet om på inngåelsestidspunktet er det beste estimat for markedspåslag på samme tidspunkt. Kredittverdigheten endrer seg ikke like mye for lånet som for garantisten eller låntaker hver for seg. Låntaker er oftest ikke kredittvurdert av kredittvurderingsbyråer eller banker. Garantisten er enten en kommune eller bank (eller begge deler - triple default lån). Statistiske analyser indikerer at kredittmarginen på garanterte lån svinger mindre enn på ikke-garanterte lån og obligasjoner. Garanterte lån kredittpåslagjusteres derfor ikke før garantisten har opplevd en signifikant ratingendring siden den initielle marginen ble satt. KLPs utlån med både kommune- og bankgaranti kredittpåslagjusteres i forhold til initiell margin kun hvis begge garantistene har fått endret kreditt-rating signifikant siden utbetalingsdatoen.

f) Lån med sikkerhet i pant

Prinsippene for beregning av virkelig verdi avhenger av hvorvidt utlånene har rentebinding eller ikke. Virkelig verdi av utlån med rentebinding beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Virkelig verdi av utlån uten rentebinding anses tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med endring i markedsrentene.

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

Egenkapitalinstrumenter

g) Aksjer (noterte)

Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes for norske aksjer:

- Oslo Børs (primærkilde)
- Morgan Stanley Capital International (MSCI)
- Reuters

Følgende kilder benyttes for utenlandske aksjer:

- Morgan Stanley Capital International (MSCI) (primærkilde)
- Reuters
- Bloomberg

h) Aksjer (unoterte)

KLP benytter, så langt det lar seg gjøre, bransjebefalingene til Verdipapirfondenes forening. Dette innebærer i hovedtrekk følgende:

Sist omsatt kurs har hovedprioritet. Dersom sist omsatt kurs ligger utenfor salg-/kjøpskursen i markedet, justeres pris deretter. Det vil si at hvis sist omsatt er under salgskurs, justeres pris opp til salgskursen. Hvis den er over kjøpskurs justeres den ned til kjøpskursen. Dersom prisbildet anses som utdatert justeres prisen etter en markedsindeks. Selskapet har valgt Oslo Børs sin small cap indeks (OSESX) som en tilnærming for unoterte aksjer.

For aksjer hvor svært lite informasjon foreligger foretas en skjønnsmessig vurdering. Med dette menes enten en fundamental analyse av selskapet, eller en meglervurdering.

i) Private Equity

Investeringer i Private Equity gjøres gjennom fond, fondenes virkelige verdi skal baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines (IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene. Virkelig verdi er beregnet ut ifra fondenes rapporterte markedsverdi justert for inn- og utbetalinger i perioden mellom siste rapporterte markedsverdi fra fondet og perioden det rapporteres på for KLP.

Derivater

j) Futures/FRA/IRF

Alle futureskontrakter til KLP handles på børs. Reuters benyttes som priskilde. Det innhentes også priser fra en annen kilde som kontroll på at prisene fra Reuters er korrekte. Bloomberg fungerer som sekundærkilde.

k) Opsjoner

Bloomberg benyttes som kilde for prising av opsjoner som handles på børs. Reuters er sekundærkilde.

l) Renteswapper

Renteswapper verdsettes i en modell som hensyntar observerbare markedsdata som rentekurver og relevant kredittpåslag.

m) FX-swapper

FX-swapper med forfall innen ett år eller mindre prises på kurver som er bygget opp fra FX swap-punkter hentet fra Reuters. For FX-swapper over ett år vurderes markedet relativt lite likvid, og det benyttes basisjusterte swapkurver til prising.

Gjeld til kredittinstitusjoner

n) Plasseringer hos kredittinstitusjoner

Plasseringer hos kredittinstitusjoner er innskudd med kort løpetid. Virkelig verdi beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen.

Ansvarlig lånekapital

o) Virkelig verdi av ansvarlige lån

For lån notert på børs hvor det anses å være et aktivt marked brukes den observerbare prisen som virkelig verdi. For øvrige lån som ikke er en del av et aktivt marked fastsettes virkelig verdi ut i fra en intern verdsettelsesmodell basert på observerbare data.

p) Virkelig verdi av utstedt fondsobligasjon

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

31.12.15 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investerings- valgporteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	840	915	9 477	10 298	65	68	10 382	11 281
Opptjente ikke forfalte renter	24	24	211	211	1	1	236	236
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	9 074	9 076	14 347	15 919	69	79	23 490	25 074
Opptjente ikke forfalte renter	75	75	223	223	1	1	299	299
Norske sertifikater	0	0	499	499	0	0	499	499
Sum investeringer som holdes til forfall	10 013	10 089	24 758	27 151	136	149	34 907	37 389
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	1 894	2 030	26 655	29 314	152	169	28 702	31 513
Opptjente ikke forfalte renter	44	44	709	709	3	3	756	756
Utenlandske obligasjonslån	4 275	4 593	58 107	62 994	379	415	62 761	68 002
Opptjente ikke forfalte renter	78	78	1 150	1 150	8	8	1 236	1 236
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	6 291	6 745	86 621	94 167	543	595	93 455	101 507
ØVRIGE UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 389	3 415	0	0	3 389	3 415
Lån med offentlig garanti	0	0	37 471	38 065	0	0	37 471	38 065
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	10 132	10 094	0	0	10 132	10 094
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	217	217	0	0	217	217
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	51 209	51 791	0	0	51 209	51 791
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til amortisert kost	16 304	16 834	162 588	173 109	678	744	179 571	190 687
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	415	415	5 094	5 094	0	0	5 509	5 509
Utenlandske aksjer	0	0	18 300	18 300	0	0	18 300	18 300
Sum aksjer og andeler	415	415	23 394	23 394	0	0	23 808	23 808
Eiendomsfond	0	0	1 040	1 040	0	0	1 040	1 040
Norske aksjefond	0	0	48 175	48 175	446	446	48 620	48 620
Utenlandske aksjefond	0	0	7 301	7 301	0	0	7 301	7 301
Sum aksjefondsandeler	0	0	56 516	56 516	446	446	56 962	56 962
Norske alternative investeringer	0	0	2 062	2 062	14	14	2 076	2 076
Utenlandske alternative investeringer	0	0	318	318	0	0	318	318
Sum alternative investeringer	0	0	2 380	2 380	14	14	2 394	2 394

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

31.12.15 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investerings- valgporteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	4 189	4 189	24 982	24 982	0	0	29 172	29 172
Utenlandske obligasjoner	641	641	21 143	21 143	0	0	21 785	21 785
Opptjente ikke forfalte renter	31	31	413	413	0	0	444	444
Norske obligasjonsfond	2 141	2 141	43 236	43 236	599	599	45 976	45 976
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	12 224	12 224	0	0	12 224	12 224
Norske sertifikater	470	470	6 374	6 374	0	0	6 844	6 844
Opptjente ikke forfalte renter	4	4	9	9	0	0	14	14
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	7 476	7 476	108 383	108 383	599	599	116 458	116 458
Norske utlån og fordringer	597	597	6 148	6 148	20	20	6 765	6 765
Utenlandske utlån og fordringer	327	327	5 923	5 923	27	27	6 277	6 277
Sum utlån og fordringer	925	925	12 071	12 071	47	47	13 042	13 042
DERIVATER								
Renteswapper	614	614	350	350	0	0	964	964
Aksjeopsjoner	0	0	6	6	0	0	6	6
Valutaterminer	0	0	136	136	1	1	137	137
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	614	614	492	492	1	1	1 107	1 107
Andre finansielle eiendeler	29	29	2 262	2 262	1	1	2 292	2 292
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	9 458	9 458	205 497	205 497	1 108	1 108	216 063	216 063
FORPLIKTELSER								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	1 134	1 134	0	0	1 134	1 134
Valutaterminer	2	2	5 270	5 270	16	16	5 287	5 287
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	2	2	6 404	6 404	16	16	6 421	6 421
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	9 541	9 506	0	0	0	0	9 541	9 506
Fondsobligasjoner	1 564	1 588	0	0	0	0	1 564	1 588
Sum ansvarlig lånekapital mv.	11 105	11 094	0	0	0	0	11 105	11 094
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske call money	572	572	127	127	0	0	699	699
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	573	573	127	127	0	0	700	700

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSE (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	730	855	9 054	10 339	50	56	9 834	11 250
Opptjente ikke forfalte renter	23	23	200	200	1	1	223	223
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	3 130	3 230	16 549	18 510	87	100	19 765	21 839
Opptjente ikke forfalte renter	55	55	256	256	2	2	312	312
Sum investeringer som holdes til forfall	3 937	4 163	26 058	29 304	139	158	30 134	33 625
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	1 495	1 686	24 620	28 217	138	161	26 253	30 064
Opptjente ikke forfalte renter	40	40	682	682	3	3	725	725
Utenlandske obligasjonslån	4 133	4 586	52 951	59 640	365	413	57 449	64 639
Opptjente ikke forfalte renter	88	88	1 108	1 108	8	8	1 203	1 203
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	5 756	6 400	79 360	89 646	515	585	85 631	96 631
ØVRIGE UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	4 076	4 090	0	0	4 076	4 090
Lån med offentlig garanti	0	0	32 526	33 474	0	0	32 526	33 474
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	5 169	5 208	0	0	5 169	5 208
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	205	205	0	0	205	205
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	41 976	42 977	0	0	41 976	42 977
Sum finansielle eiendeler regnskapsført til amortisert kost	9 694	10 563	147 393	161 928	654	743	157 741	173 233
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	329	329	4 630	4 630	0	0	4 959	4 959
Utenlandske aksjer	0	0	19 605	19 605	0	0	19 605	19 605
Sum aksjer og andeler	329	329	24 236	24 236	0	0	24 564	24 564
Eiendomsfond	0	0	493	493	0	0	493	493
Norske aksjefond	0	0	43 422	43 422	400	400	43 822	43 822
Utenlandske aksjefond	0	0	5 758	5 758	0	0	5 758	5 758
Sum aksjefondsandeler	0	0	49 673	49 673	400	400	50 073	50 073
Norske alternative investeringer	0	0	1 794	1 794	13	13	1 807	1 807
Utenlandske alternative investeringer	0	0	81	81	0	0	81	81
Sum alternative investeringer	0	0	1 875	1 875	13	13	1 888	1 888

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	4 636	4 636	28 626	28 626	0	0	33 262	33 262
Utenlandske obligasjoner	203	203	18 232	18 232	0	0	18 434	18 434
Opptjente ikke forfalte renter	41	41	484	484	0	0	525	525
Norske obligasjonsfond	1 765	1 765	41 640	41 640	599	599	44 004	44 004
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	12 172	12 172	0	0	12 172	12 172
Norske sertifikater	557	557	3 910	3 910	0	0	4 467	4 467
Opptjente ikke forfalte renter	5	5	12	12	0	0	17	17
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	7 206	7 206	105 076	105 076	599	599	112 882	112 882
Norske utlån og fordringer	461	461	8 120	8 120	11	11	8 593	8 593
Utenlandske utlån og fordringer	165	165	7 660	7 660	17	17	7 842	7 842
Sum utlån og fordringer	626	626	15 780	15 780	28	28	16 434	16 434
DERIVATER								
Renteswapper	312	312	415	415	1	1	727	727
Aksjeopsjoner	0	0	424	424	3	3	427	427
Valutaterminer	0	0	370	370	3	3	373	373
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	312	312	1 208	1 208	7	7	1 527	1 527
Andre finansielle eiendeler	16	16	101	101	0	0	117	117
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	8 489	8 489	197 949	197 949	1 047	1 047	207 485	207 485
FORPLIKTELSER								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	748	748	0	0	748	748
Valutaterminer	10	10	7 615	7 615	27	27	7 652	7 652
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	10	10	8 363	8 363	27	27	8 400	8 400
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Evigvarende ansvarlig lånekapital	3 423	3 508	0	0	0	0	3 423	3 508
Fondsobligasjoner	1 253	1 262	0	0	0	0	1 253	1 262
Sum ansvarlig lånekapital mv.	4 676	4 770	0	0	0	0	4 676	4 770
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Utenlandske call money	186	186	527	527	2	2	715	715
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	186	186	527	527	2	2	715	715

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI

31.12.15 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 623	4 853	0	7 476
Sertifikater	0	474	0	474
Obligasjoner	483	4 378	0	4 861
Obligasjonsfond	2 141	0	0	2 141
Utlån og fordringer	896	29	0	925
Aksjer og andeler	0	370	45	415
Aksjer	0	370	45	415
Finansielle derivater	0	614	0	614
Andre finansielle eiendeler	0	29	0	29
Sum selskapsporteføljen	3 519	5 895	45	9 458
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	78 014	30 369	0	108 383
Sertifikater	5 331	1 053	0	6 384
Obligasjoner	17 223	29 317	0	46 539
Obligasjonsfond	55 460	0	0	55 460
Utlån og fordringer	11 161	910	0	12 071
Aksjer og andeler	69 960	3 722	8 608	82 290
Aksjer	21 053	972	1 369	23 394
Aksjefond	48 906	0	76	48 982
Eiendomsfond	0	370	670	1 040
Spesialfond	0	2 380	0	2 380
Private Equity	0	0	6 494	6 494
Finansielle derivater	0	492	0	492
Andre finansielle eiendeler	0	2 262	0	2 262
Sum kollektivporteføljen	159 134	37 755	8 608	205 497

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

31.12.15 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	599	0	0	599
Obligasjonsfond	599	0	0	599
Utlån og fordringer	47	0	0	47
Aksjer og andeler	446	14	0	459
Aksjefond	446	0	0	446
Spesialfond	0	14	0	14
Finansielle derivater	0	1	0	1
Andre finansielle eiendeler	0	1	0	1
Sum investeringsvalgporteføljen	1 092	16	0	1 108
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	163 745	43 666	8 653	216 063
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	893	893
Sum investeringseiendom	0	0	893	893
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	2	0	2
Gjeld til kredittinstitusjoner	573	0	0	573
Sum selskapsporteføljen	573	2	0	575
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	6 404	0	6 404
Gjeld til kredittinstitusjoner	127	0	0	127
Sum kollektivporteføljen	127	6 404	0	6 531
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	16	0	16
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	0	16	0	16
Sum finansielle forpliktelser som regnskapsføres til virkelig verdi	699	6 421	0	7 121

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	1 805	5 402	0	7 206
Sertifikater	0	562	0	562
Obligasjoner	40	4 840	0	4 880
Obligasjonsfond	1 765	0	0	1 765
Utlån og fordringer	384	242	0	626
Aksjer og andeler	0	323	6	329
Aksjer	0	323	6	329
Finansielle derivater	0	312	0	312
Andre finansielle eiendeler	0	16	0	16
Sum selskapsporteføljen	2 213	6 270	6	8 489
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	70 443	34 633	0	105 076
Sertifikater	2 314	1 608	0	3 922
Obligasjoner	14 317	33 025	0	47 342
Obligasjonsfond	53 812	0	0	53 812
Utlån og fordringer	12 800	2 980	0	15 780
Aksjer og andeler	66 149	3 343	6 292	75 784
Aksjer	22 047	975	1 213	24 236
Aksjefond	44 102	0	70	44 172
Eiendomsfond	0	493	0	493
Spesialfond	0	1 875	0	1 875
Private Equity	0	0	5 008	5 008
Finansielle derivater	0	1 208	0	1 208
Andre finansielle eiendeler	0	101	0	101
Sum kollektivporteføljen	149 392	42 265	6 292	197 949

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	599	0	0	599
Obligasjonsfond	599	0	0	599
Utlån og fordringer	28	0	0	28
Aksjer og andeler	400	13	0	413
Aksjefond	400	0	0	400
Spesialfond	0	13	0	13
Finansielle derivater	0	7	0	7
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	1 027	20	0	1 047
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	152 632	48 556	6 298	207 485
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	890	890
Sum investeringseiendom	0	0	890	890
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	10	0	10
Gjeld til kredittinstitusjoner	186	0	0	186
Sum selskapsporteføljen	186	10	0	196
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	8 363	0	8 363
Gjeld til kredittinstitusjoner	527	0	0	527
Sum kollektivporteføljen	527	8 363	0	8 890
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	27	0	27
Gjeld til kredittinstitusjoner	2	0	0	2
Sum investeringsvalgporteføljen	2	27	0	29
Sum finansielle forpliktelser som regnskapsføres til virkelig verdi	715	8 400	0	9 115

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

Endringer i nivå 3 aksjer, unoterte Selskapsporteføljen	Bokført verdi 31.12.2015	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	6	8
Solgt	0	0
Kjøpt	0	0
Urealiserte endringer	39	-2
Utgående balanse 31.12	45	6
Realisert gevinst/tap	0	0

Endringer i nivå 3 aksjer, unoterte Kollektivporteføljen	Bokført verdi 31.12.2015	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	1 213	930
Solgt	-264	0
Kjøpt	619	138
Urealiserte endringer	-199	146
Utgående balanse 31.12	1 369	1 213
Realisert gevinst/tap	-24	0

Endringer i nivå 3 aksjefond, unoterte Kollektivporteføljen	Bokført verdi 31.12.2015	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	70	105
Solgt	-8	-61
Kjøpt	0	0
Urealiserte endringer	13	26
Utgående balanse 31.12	76	70
Realisert gevinst/tap	0	40

Endringer i nivå 3, Private Equity Kollektivporteføljen	Bokført verdi 31.12.2015	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	5 008	3 564
Solgt	-1 188	-613
Kjøpt	2 285	1 161
Urealiserte endringer	1 059	896
Utgående balanse 31.12	7 164	5 008
Realisert gevinst/tap	182	142

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

Endringer i nivå 3, Investeringseiendom Selskapsporteføljen	Bokført verdi 31.12.2015	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	890	947
Solgt	0	-2
Kjøpt	0	4
Urealiserte endringer	3	-59
Utgående balanse 31.12	893	890
Realisert gevinst/tap	0	0
Sum nivå 3	9 546	7 188

Beløpene i nivåfordelingen finner man igjen i balansen, under de ulike porteføljenes fordeling av finansielle instrumenter til virkelig verdi og investeringseiendommer. Urealiserte endringer reflekteres på linjen «Verdiendringer på investeringer» i resultatet i de ulike porteføljene.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

Nivå 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

Nivå 2:

Instrumenter i dette nivået anses ikke å ha et aktivt marked. Virkelig verdi hentes fra observerbare markedsdata; dette inkluderer hovedsaklig priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 2 instrumenter henvises det til note 6 for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

Nivå 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes på markeder som anses som inaktivt. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger, hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos KLP er unoterte aksjer og private equity investeringer. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 3 instrumenter henvises det til note 6 for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 6, for beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

I note 6 opplyses det om virkelig verdi av eiendeler og forpliktelser som måles til amortisert kost. Den nivåbaserte fordelingen for disse postene vil være som følger: eiendeler klassifisert som hold til forfall vil inngå i nivå 1, utlån, og lån og fordringer vil inngå i nivå 2. Forpliktelser, målt til amortisert kost, vil være fordelt på følgende vis; ansvarlige lån fordelt i nivå 1 og i nivå 2, fondsobligasjonslånet vil vært fordelt i nivå 2, gjeld til kredittinstitusjoner vil vært fordelt i nivå 1. For informasjon vedrørende prising av disse rentepapirene henvises det til note 6.

På verdipapirene som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort en sensitivitetsanalyse, en endring i variablene til prisingen er vurdert som lite signifikant for verdipapirene. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5 % gi en endring i verdien på 477 millioner kroner per 31.12.2015 på eiendelene i nivå 3.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det utgangspunkt i verdiene ved slutten av rapporteringsperioden.

I perioden mellom 30.09.2015 til 31.12.2015 er det for aksjer flyttet 31,3 millioner kroner fra nivå 2 til nivå 1. Det er blitt gjort noen omklassifiseringer innad i nivå 3 hvor det er flyttet beløp mellom kategoriene private equity, unoterte aksjefond og unoterte aksjer.

Det er ikke blitt gjort noen flyttinger til nivå 3 i perioden.

Note 8 PRESENTASJON AV EIENDELER OG GJELD SOM ER GJENSTAND FOR NETTO OPPGJØR

31.12.15 Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		
				Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp
EIENDELER						
Finansielle derivater	1 107	0	1 107	-368	-700	43
Sum	1 107	0	1 107	-368	-700	43
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER						
Sum eiendeler kollektivporteføljen	492	0	492	-367	-127	1
Sum eiendeler selskapsporteføljen	614	0	614	0	-573	42
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	1	0	1	-1	0	0
Sum	1 107	0	1 107	-368	-700	43
GJELD						
Finansielle derivater	6 421	0	6 421	-368	-4 442	1 628
Sum	6 421	0	6 421	-368	-4 442	1 628
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD						
Sum gjeld kollektivporteføljen	6 404	0	6 404	-367	-4 432	1 620
Sum gjeld selskapsporteføljen	2	0	2	0	0	2
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	16	0	16	-1	-9	6
Sum	6 421	0	6 421	-368	-4 442	1 628
31.12.14						
Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		
				Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp
EIENDELER						
Finansielle derivater	1 527	0	1 527	-733	-715	291
Sum	1 527	0	1 527	-733	-715	291
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER						
Sum eiendeler kollektivporteføljen	1 208	0	1 208	-730	-527	164
Sum eiendeler selskapsporteføljen	312	0	312	0	-186	125
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	7	0	7	-3	-2	2
Sum	1 527	0	1 527	-733	-715	291
GJELD						
Finansielle derivater	8 400	0	8 400	-733	-6 888	794
Sum	8 400	0	8 400	-733	-6 888	794
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD						
Sum gjeld kollektivporteføljen	8 363	0	8 363	-730	-6 859	790
Sum gjeld selskapsporteføljen	10	0	10	0	-9	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	27	0	27	-3	-20	4
Sum	8 400	0	8 400	-733	-6 888	794

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av netting avtaler i KLP; hvilke muligheter KLP har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike netting avtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen, samt en ytterligere tabell med tilsvarende informasjon sortert på de ulike porteføljene i selskapet.

Note 9 FORPLIKTELSER

Millioner kroner	31.12.15	31.12.14
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	98	106
Forskuddstrekk pensjonsordning	327	286
Leverandørgjeld	9	18
Derivater	6 421	8 400
Gjeld til kredittinstitusjoner	700	715
Forpliktelser i forbindelse med direkte forsikring	2 210	4 066
Øvrige kortsiktige forpliktelser	28	47
Sum forpliktelser	9 793	13 638

Note 10 FORSIKRINGSFORPLIKTELSER

Millioner kroner	31.12.15	31.12.14
Premiereserve - ordinær tariff	353 287	329 601
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	15 284	10 322
Tilleggsavsetninger	20 170	17 013
Kursreguleringsfond	21 472	19 522
Andre avsetninger	179	223
Sum forsikringsforpliktelser i livsforsikring - kontraktsfastsatte forpliktelser	410 393	376 681
Premiereserve - ordinær tariff	1 618	1 639
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	238	191
Tilleggsavsetninger	114	91
Sum forsikringsforpliktelser - særskilt investeringsporteføljen	1 970	1 921

Note 11 FRIGJORTE RESERVER

Endring i uførefinansiering, ny uføretariff og spesielle forhold i sykepleierordningen frigjør 19 644 millioner kroner fra premiereserver kontraktsfaste og investeringsvalg. Midlene er disponert til styrking av kundens premiefond, reduksjon av grunnlagsrenten og styrking av risikoutjevningfond.

Millioner kroner	
FRIGJORTE RESERVER	
Endring uførefinansiering	10 270
Ny uføretariff	5 135
Spesielle forhold i sykepleierordningen	4 239
Sum	19 644

Millioner kroner		31.12.15
DISPONERING AV FRIGJORTE RESERVER		
Til premiefond		4 687
Til reduksjon av grunnlagsrente		12 389
Til risikoutjevningfond		2 567
Sum		19 644

Note 12 KAPITALFORHOLD

Solvens II er innført fra 01.01.2016 og beregningen av solvensmargin endres fullstendig samtidig med at tidligere krav til kapitaldekning og kjernekapitaldekning bortfaller. I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelse til virkelig verdi. For eiendeler som har en lavere verdi i regnskapet legges derfor merverdiene til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningfond og ikke-innbetalt supplerende kapital. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5 % av selskapets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er begrenset

oppad til 50 % av kapitalkravet. Ansvarlige lån med første renteendring i 2016 og 2017 kan derfor innfris uten at det påvirker kapitaldekningen.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er selskapets kapitaldekning 187 % som er godt over selskapets mål om minst 130 %. Med det midlertidige fradraget er kapitaldekningen 274 %.

	31.12.2015
Kapitaldekning	12,2 %
Kjernekapitaldekning	8,6 %
Solvens I	280 %
Solvens II	187 %

Note 12 KAPITALFORHOLD (FORTS.)

Milliarder kroner	31.12.2015		31.12.2015
FORENKLET SOLVENS II BALANSE			
Eiendeler, bokført	457	Beste Estimat	413
Merverdier HTF/lån og fordringer	10	Risikomargin	12
Merverdier øvrige utlån	1	Utsatt skatteforpliktelse	0
Øvrige mer/mindreverdier	0	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	11
		Risikoutjevningssfond	3
		Andre forpiktelser	10
Sum eiendeler	468	Sum gjeld	450
		Fondsobligasjonslån	2
		Basiskapital - kapitalgruppe 1	20
		Ansvarlige lån	10
		Risikoutjevningssfond	3
		Basiskapital - kapitalgruppe 2	13
		Supplerende kapital	9
		Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	9
		Fradrag for maks. kapital i gruppe 2	-15
		Sum kapitalgruppe 2	7
		Ansvarlig kapital under Solvens II	27
		Solvenskapitalkrav (SCR)	14
		Minstekapitalkrav (MCR)	4
		Kapitaldekning Solvens II	187 %

Note 13 PENSJONSFORPLIKTELSER EGNE ANSATTE

Millioner kroner	31.12.15	31.12.14
Balanseført netto forpliktelse/(midler) 01.01.	503	425
Resultatført pensjonskostnad	83	-15
Resultatført finanskostnad	15	17
Aktuarielle gevinster og tap inkludert arbeidsgiveravgift	-124	147
Arbeidsgiveravgift innbetalt premie/tilskudd	-7	-9
Innbetalt premie/tilskudd inkludert administrasjonskostnad	-48	-62
Balanseført netto forpliktelse/(midler) 31.12.	423	503

Forutsetninger	31.12.15	31.12.14
Diskonteringsrente	2,70 %	2,30 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,75 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,50 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,73 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %

Effekten av endringer i forutsetningene er en reduksjon av forpliktelsen på 124 MNOK. Endringen er resultatført under andre resultatkomponenter i resultatregnskapet.

Note 14 SKATT

Millioner kroner	2015	2014
Regnskapsmessig resultat før skatt	4 838	959
Poster i utvidet resultat før skatt	195	-195
FORSKJELLER MELLOM REGNSKAPSMESSIG- OG SKATTEMESSIG RESULTAT		
Tilbakeføring av verdireduksjon/-økning finansielle eiendeler	-14 692	-12 063
Regnskapsmessig gevinst ved realisasjon av aksjer og andre verdipapirer	-4 798	-4 108
Skattemessig gevinst ved realisasjon av aksjer og andre verdipapirer	4 982	4 120
Andre permanente forskjeller	-1 145	-461
Andel av skattemessig inntekt i deltakerlignede selskaper	0	250
Endring i forskjeller som påvirker forholdet mellom regnskapsmessig og skattemessig inntekt	-1 788	233
Skattemessig resultat	-12 409	-11 264
Mottatt konsernbidrag med skattemessig effekt	345	1 839
Årets over-/underskudd overføres til fremførbart underskudd	-12 063	-9 425
Fremførbart underskudd fra tidligere år	-26 325	-16 900
Årets endring i fremførbart underskudd	-12 063	-9 425
Sum fremførbart underskudd og godtgjørelse pr. 31.12.	-38 389	-26 325
AVSTEMMING AV GRUNNLAG FOR UTSATT SKATT		
SKATTEØKENDE MIDLERTIDIGE FORSKJELLER		
Driftsmidler	0	8
Bygninger	0	0
Verdipapirer	40 182	26 856
Sum skatteøkende midlertidige forskjeller	40 183	26 864
SKATTEREDUSERENDE MIDLERTIDIGE FORSKJELLER		
Langsiktig gjeld	-1 773	-655
Gevinst- og tapskonto	5	0
Finansielle instrumenter	-8	0
Pensjonsforpliktelse	-423	-503
Sum skattereduserende midlertidige forskjeller	-2 199	-1 159
Netto midlertidige forskjeller	37 984	25 705
Fremførbart underskudd	-38 389	-26 325
Grunnlag for utsatt skattefordel	-405	-620
25 % utsatt skattefordel	-101	-167
Korrigert i forbindelse med utarbeidelse av ligningspapirene	0	80
Balanseført utsatt skattefordel	-101	-88
Utsatt skattefordel i balansen pr. 31.12.	101	88

All post sendes til

Kommunal Landspensjonskasse,
Pb. 400 Sentrum, 0103 Oslo
Elektroniske henvendelser:
klp.no/kontakt

www.klp.no

Organisasjonsnr.: 938 708 606

Hovedkontor Oslo

Besøksadresse:
Dronning Eufemias gate 10, Oslo
Sentralbord: 05554
Faks: 22 03 36 00

Regionskontor Bergen

Besøksadresse:
Vågsallmenningen 16, Bergen
Kundesenter: 05554
Faks: 55 54 85 90